

**Legitimoitua syrjintää -
Äänioikeusrajoitukset Suomessa ja keskustelu
kansalaisuudesta**

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Tieteiden ja aatteiden historia
Pro Gradu- tutkielma
01.05.2019
Riitta Liisa Oikarinen

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	4
1 Äänioikeus itsenäisyyden alkuaikoina	8
1.1 Äänioikeusrajoitusten perustelu	8
1.2 Vuoden 1906 vaalilaki	9
1.3 Rotuhygienia ja tuon ajan aatteet	10
1.4 Äänioikeuskiistoja vuonna 1908	12
1.5 Holhouslainsäädännöstä	14
2 Kansalaisuus-käsite	17
2.1 Kansalaisuus T. H. Marshallin mukaan	17
2.2 Kansalaisuus sosiaalihuollossa Tuire Sihvon mukaan	19
2.3 Tasa-arvopohdintaa Bryan S. Turnerin tekstissä	20
2.4 Kulttuuri osana kansalaisuutta	23
2.5 Postmoderni yksilöllisyys ja moderni kansalaisuus	26
3 Käytännön vaalityötä Kainuussa	29
3.1 Vaalien järjestäminen pienellä paikkakunnalla	29
3.2 Äänioikeuksien rajoituksia	31
3.3 Naapurivaaran Työväenyhdistyksen hajoaminen	32
4 Sodanjälkeinen kehitys	33
4.1 Hyvinvointivaltion rakentaminen Päivi Uljaksen kertomana	33
4.2 Onnistuuko vasemmiston vallankumous	34
4.3 Vanha hegemonia väistyy hitaasti	35
4.4 Naisten joukkovoimaa	36
4.5 1950-luvun tapahtumien seurausta	38
5 Kohti uutta aikaa	40
5.1 Muutosten vuosikymmen 1960-luku	40
5.2 Toimijoita ja uudistuksia 1960-luvulla	42
6 Rotuhygieniaa ennen ja nykyään	45
6.1 Vammaisuudesta ja sen estämisestä	45
6.2 Muukalaisena ihmiskunnassa	48
6.3 Seulonnat vammaisuuden ehkäisyssä	52
7 Pyrkimyksiä ihmisarvoon	54
7.1 Sopimuksia tasa-arvopyrkimyksistä	54
7.2 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus	56
8 Yhteenveto	60
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	62

JOHDANTO

Sain vuonna 2011 Kansan Sivistysrahastolta apurahan kirjoittaakseni Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen historiikin kotikunnassani Ristijärvellä. Kyseisen puolueen osasto oli perustettu marraskuussa 1950 ja kunnanvaltuustossa se oli ollut edustettuna vuoteen 1992.

Kysellessäni kyläläisiltä sain kuulla, että pitkäaikainen puheenjohtaja Aarne Härkönen oli jostain syystä polttanut kaiken arkistonsa, kirjeensä ja valokuvansa vuoden 1980 tienoilla.

Jouduin turvautumaan kunnan arkistoon, josta luinkin valtuuston pöytäkirjat, vaalilautakuntien pöytäkirjat ja valikoiden liitteitä vuodesta 1867 alkaen. Postimies Seppo Lehto oli ollut viimeisin SDP:n valtuutettu vuonna 1992 ja siksi lopetin lukemisen tuohon. Lukemastani tein muistiinpanoja, otin kopioita ja haastattelin aktiivitoimijoiden elossa olevia sukulaisia. Heille saatoin kertoa heidän sukulaistensa toimista valtuustossa ja toisaalta kunnan luottamustoimissa toimiessani saatoin muistella tarkastikin joitakin yksityiskohtia kuntamme päätöksistä.

Vaalilautakuntien pöytäkirjoista löytyi minulle itselleni aivan uusia asioita kuten äänioikeuden epäämistä mielisairauden, tylsämielisyyden tai taloudellisten vaikeuksien takia. Tekstissä mainittiin henkilöt nimeltä ja kotitalon nimi, joskus syntymäaika. Mielisairaavat siirrettiin ns. mielisairasluettuun ja evättiin äänioikeus. Kysyin kirkkoherraltamme Esa Oikariselta asiasta, jolle asia oli tuntematon. Kävin myös iäkkään entisen ylihoitajan Ruusa Kemppaisen luona, mutta hänelläkään ei ollut asiasta tietoa. Vasta Oulun Yliopiston historian laitoksella minulle kerrottiin, ettei luetteloita ollut vaan asia hoidettiin merkinnällä kirkonkirjoihin. Kokouksissahan oli yleensä kirkkoherra mukana.

Kävin keskustelemassa asiasta Oulun Yliopiston Yleislääketieteen yksikössä kolmen professorin kanssa, jotka kaikki kiinnostuivat asiasta ja pitivät sitä tutkimisen arvoisena. Aihe kuului juuri yleislääkärin työhön ja kertoi siitä, miten jokin sairaus saattoi merkitä potilaalle muitakin haittoja kuin vain sairauden tuomat. Esim. äänioikeuden rajoitus merkitsi kansalaisoikeuksien ja siis ihmisoikeuksien rajoitusta lääketieteellisin perustein. Äänioikeusrajoitukset olivat voimassa pääosin vuosina 1906–1972. Minut ohjattiin silloiselle aate- ja oppihistorian laitokselle, jossa myös tehdään ihmistutkimuksia.

Tutkimuskysymyksen asettaminen

Tutkimusmenetelmäni on historiallisen tekstin lähiluku. Kolmisen vuotta sitten suoritin syventävän tentin tutkimuksesta. Tutkimukseni kysymyksiksi muotoutuivat ne, että oliko ensimmäinen vuoden 1906 vaalilaki niin erinomainen ja juhlimisen arvoinen, kuin on annettu ymmärtää. Toiseksi tarkastelen valtiokansalaisuuden kehittymistä Suomessa.

Suomalaisista vaalilakeja on tutkinut eniten tutkija Minna Harjula Tampereelta. Sosiologeista mukana ovat ulkomaiset T. H. Marshall ja Bryan Turner sekä kotimaasta Tuire Sihvo, Vesa Mauriala, Riitta Jallinoja, Päivi Uljas ja Klaus Mäkelä. Heidän julkaisunsa mainitsen myöhemmin.

Olin löytänyt arkistosta äänioikeuksien rajoittamisen käytännössä, joiden aiheita käsittelen myöhemmin. Vuoden 1906 vaalilakiin otettiin mukaan uusia rajoituksia mutta tehtiin myös huomattavia äänioikeuksien lisäyksiä kuten naisten ja torppareiden äänioikeus. Tuolla lailla äänioikeutettujen määrä kymmenkertaistui verrattuna säätypohjaiseen senaattiin, mutta lukumääräisesti ilman äänioikeutta tai vaalikelpoisuutta jäi huomattava määrä väestöstä, kirjoittaa Minna Harjula vuonna 2006. Naisten äänioikeuden saaminen oli tietenkin juhlimisen arvoista mutta paljon oli myös tyytymättömyyttä ensimmäiseen vaalilakiin. Se oli yhdenvertainen sukupuolen suhteen mutta ei yhtenevä sosiaalisesti. Työssäni kuvaan perusteita rajoituksille ja niiden vähittäistä purkamista ilmapiirin vapautuessa II maailmansodan jälkeen ja etenkin 1960-luvulla, jolloin hyvinvointivaltiota alettiin luomaan.

Loppupuolelle otin mukaan kaksi teosta, Ilona Autti-Rämöltä ja Riitta Paunolta, joissa käydään läpi nykyaikana käytössä olevia seulontatutkimuksia. Mukana on myös sikiöseulonta ja sen eettiset ongelmat. Kumpikaan ei mainitse, että ne ovat tosiasiaa rotuhygieniää mutta eri nimikkeellä.

Aiheeni käsittelee yhteiskunnallista ja sosiaalista syrjintää, miksi lähteet ovat enimmäkseen sosiologien kirjoittamia. Alkuperäislähteitä on mukana Ristijärven kunnan arkistosta. Lopussa ovat tärkeimmät sopimukset syrjinnän rajoittamisesta kansainvälisesti ja kansallisesti. Mukana on Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeuksien julistus ja maassamme nykyisin voimassa oleva tasa-arvolaki.

Sanakirjan mukaan syrjintä tarkoittaa ihmisryhmään tai yhteen ihmiseen kohdistuvaa eriarvoistamista, diskriminaatiota. Positiivinen eli käänteinen syrjintä on positiivista erityiskohtelua, jolla pyritään suojelemaan tai edistämään jotain ihmisryhmää.

Tutkimuskirjallisuudesta

Suomalaisista tutkijoista äänioikeusrajoituksista on Minna Harjula kirjoittanut artikkelissaan Historialliseen Aikakausikirjaan v. 2006, jossa on mukana vuoden 1908 vaalien numeraalista tarkastelua. Perusteellisempi artikkeli on samalta kirjoittajalta julkaistu Janus-lehdessä v. 2010. Äänioikeus on yksi kansalaisoikeuksista ja liittyy olennaisesti kysymykseen tasa-arvosta ja epätasa-arvosta. Englantilainen sosiologi T. H. Marshall kirjoitti v.1950 teoksen ”Citizenship and social class and other essays”, jossa hän käsittelee kansalaisuuden kehitystä 250 vuoden ajalla. Tuoreempi teos on sosiologi Bryan S. Turnerin v.1986 julkaisema teos ”Equality”, jossa hän tarkemmin käy läpi tasa-arvoajattelua, erilaisia kokeiluja, tutkimustuloksia ja tasa-arvon esteitä.

Holhouksenalaisuus oli yksi este äänioikeudelle ja tästä olen lukenut A. W. Gadolinin kirjan ”Suomen holhouslainsäädännön pääpiirteet” vuodelta 1936. Erilaiset terveystieteelliset aatteet ovat eri aikoina vaikuttaneet lainsäädäntöön ja kansalaisoikeuksiin. Näitä aatteita valottavat Minna Harjulan teokset ”Terveystieteiden jäljillä” vuodelta 2007 ja aiempi tutkimus ”Vaillinaisuudella vaivatut” vuodelta 1996, joka käsittelee aistivammaisia ja raajarikkoja, heidän järjestöjään ja päättäjien suhtautumista heihin.

Tuire Sihvon tutkimus ja Vesa Maurialan kulttuurihistoriallinen väitöskirja ovat mukana esimerkkeinä aineettomista kansalaisoikeuksista kuten osallisuudesta, kulttuurin tuottamisesta ja kuluttamisesta.

1.1 Äänioikeusrajoitusten perustelu

Lääketieteellisenä pohjana tuon ajan rajoituksille oli ajatus siitä, että mielisairaudet liittyvät ihmisen huonoon perimään ja rakenteeseen. Ympäristön tai traumaattisten kokemusten merkitystä ei ymmärretty. Uskottiin osan ihmisistä olevan degeneroituneita ja sen pahentuessa auttamattomasti oli estettävä näiltä esim. lasten saanti, omaisuuden hallinta eikä heitä katsottu päteviksi valitsemaan päättäjiä. Jo ennen 1930-lukua oli alkanut rotuhygieniain mukainen pakkosterilisaatio Pohjoismaissa. Suomi tuli tässäkin onneksi jälkijunassa ja varovasti.

Jo vuonna 1929 vaadittiin pakkosterilisaatiolakia tehtäväksi, mutta se laadittiin vasta v. 1935. Tilastoista on myös selkeästi luettavissa paikkakuntakohtaiset erot lain täytäntöönpanossa.¹ Terveystieteiden henkilöstön asenteiden lisäksi määräämässä olivat kuntien rahavarojen vartijat. Tutkimuksessani käsittelen enemmänkin sodanjälkeistä aikaa, jolloin merkittävä asia oli Suomen Kansandemokraattisen Liiton tulo lailliseksi sekä 1950-luvun monivivahteinen sisäpolitiikka, jonka seurauksena sitten ilmapiiri muuttui 1960-luvulla niin, että muutokset olivat mahdollisia ja äänioikeutta laajennettiin. Kansalaisoikeuksia parannettiin ja esim. pakkosterilisaatioista luovuttiin v. 1970. Äänioikeusrajoitusten merkityksen ymmärtämiseksi olen ottanut mukaan vuoden 1908 vaalien numeraalisen tarkastelun. Äänioikeusrajoitus merkitsi myös estettä ehdolle asettumiselle.²

1.2 Vuoden 1906 vaalilaki

Suomessa oli vuodesta 1869 lähtien ollut voimassa osittainen äänioikeus valita Venäjän tsaarin alaisen senaatin jäsenet. Voimistuneen kansallisaatteen ja myös aloittelevan työväenliikkeen ansiosta haluttiin vaaleja uudistaa. Naisten aseman lisäksi haluttiin lisätä yleistä tasa-arvoa. Niinpä meillä siirryttiin Euroopan demokraattisimpaan edustuslaitokseen, yksikamariseen eduskuntaan. Reformi oli hyvin radikaali ja nopea ja sen läpimenoa jännitettiin. Siksi vanhoihin äänioikeusrajoituksiin ei uskallettu puuttua.

Vaaleissa äänioikeutettujen lukumäärä kymmenkertaistui, mutta satoja tuhansia jäi ilman äänioikeutta. Näitä ryhmiä olivat ne, joilla oli maksamattomia veroja tai jotka

¹ Tiitta 1991, s. 170

² Harjula, 2006, s. 378

olivat konkurssitilassa. Yleinen äänestysikä nousi 21 vuodesta 24 vuoteen, mikä sulki juuri nuoret työikäiset äänioikeutetuista. Vakinainen asepalvelus esti äänestämisen, koska armeija haluttiin pitää puoluepolitiikan ulkopuolella. Vakinainen köyhäinhoito ja holhouksenalaisuus olivat esteitä samoin kuin irtolaisuus, mikä tarkoitti työsiirtolan jälkeistä kolmea vuotta. Jos kansalaisluottamus oli menetetty tai henkilö ei ollut ollut kirjoilla missään kunnassa kolmeen vuoteen, ei ollut äänioikeutta. Pisimpään ääniesteenä säilyi vaalirikos aina vuoteen 1995. Nämä määräykset koskivat valtiollisia vaaleja, kunnallisvaaleissa säilyivät vanhat säännöt vuoteen 1917 saakka.

Muitakin ehtoja äänestäjille asetettiin, esim. hyvämaineisuus, jolle löytyi omat kriteerinsä. Etenkin oikeusoppineet korostivat sitä, ettei kansanedustajaksi saanut päätyä yhteiskunnallisesti ala-arvoisia ja sellaisiksi julkisesti leimattuja henkilöitä. Tässä kuuluvat vielä yleislakon ja Punaisen julistuksen kaiut. Toisaalta rotuhygieniaooppi oikeutti luokittelemaan kansalaiset niinkin raskaasti, että sisällissodan jälkeen v. 1918 juristit halusivat ainakin ”Lakimies”-lehden otsikoiden mukaan perua koko yleisen äänioikeuden. Verojen maksamattomuuden lisäksi merkitystä oli maaverolla ja pienellä henkirahalla, jotka unohtuivat helposti maksaa. Tämä tulkittiin kuitenkin välinpitämättömyydeksi.

Rajoituksia ei tehty yksimielisesti. Varsinkin vanhainkotiin joutuneen vanhuksen äänioikeuden riisto puhutti vanhasuomalaisia ja sosialidemokraatteja. Asia oli kuitenkin sidoksissa muuhun holhouslainsäädäntöön eikä sitä voitu sieltä erottaa. Viranomaistyöskentely eri kunnissa vaihteli myös paljon niin että moni menetti äänioikeuden laiminlyöntien perusteella. Äänioikeuden selvittely ja varsinkin valitusten käsittely pakottivat kehittämään kuntien ja kaupunkien virkamiesten työtä.

1.3 Rotuhygienia ja tuon ajan aatteet

Edellä lueteltuja äänioikeuden rajoituksia ei luetella v. 1906 vaalilaissa ikärajaa lukuun ottamatta. Ne olivat vanhaa perua tai niistä oli annettu erillinen asetus. Taustalla oli kuitenkin jo 1860-luvulta lähtien vallalla olleet käsitykset väestön ominaisuuksista ja niiden periytyvyydestä. Lamarckin teoriasta hankittujen ominaisuuksien periytymisestä Charles Darwinin edelleen kehittämä teoria luonnon suorittamasta valinnasta yksilöiden välillä oli saanut laajaa kannatusta. Tuohon teoriaan nojautuen haluttiin kehittää väestön hyviä ominaisuuksia ja karsia pois rappeutumisesta eli degeneraatiosta kertovat ominaisuudet. Mielisairaudet, heikkolahjaisuus, alkoholismi, rikollisuus ja väkivaltaisuus olivat tällaisia. Eniten ihmisen jalostusopit olivat esillä 1910-luvulla. Lontoossa järjestettiin kongressi, jossa oli 750 osallistujaa. Suomalaisiltakin lääkäreiltä kysyttiin asiantuntija-apua

sosiaalialan lakeja säädettäessä. Esim. iho- ja sukupuolitautilien professori J. J. Karvonen suhtautui rotuhygieniaan varovasti.

Naisjärjestöt vaativat aborttilakia rotuhygienisillä syillä ja pakkosterilisaatiolakia vaadittiin myös. Juristikunta toi lehdessään esille hyvin jyrkkiä ja epäinhimillisiä mielipiteitä. Tavoite heillä oli estää tuollaisten pääsy kansanedustajiksi. Kommunisti Yrjö Sirola uskalsi arvostella vaatimusta olla kirjoilla johonkin kuntaan. Asia oli vuodelta 1869 niin kuin holhouksenalaisuuspykäläkin, joka oli katsottu aiheelliseksi melisairauden, juoppouden tai vanhuudenheikkouden kyseessä ollessa omaisuuden turvaamiseksi. Kansalaisoikeuksien menetys oli mukana joissakin rikostuomioissa vuoteen 1969 asti.³

Kansalaisluottamuksen menettäneet olivat hyvää mainetta vailla ja kelvottomia maan palvelukseen tai toisen asiaa ajamaan. Pysyvä kansalaisoikeuden menetys koski vain maanpetosta tai valtionpetosta. Lisäksi mm. murhan, varkauden, parituksen tai väärän valan seurauksena oli luottamuksen menetys 1–15 v. Tällöin oli useimmiten kyseessä konkurssi tai petollinen asianajaja.

Enemmän keskusteltiin verojen maksusta ja konkurssitilanteista. Eduskuntakomiteassa oli kahdenlaista mielipidettä. Konkursseissa vaalieste saattoi kestää vain kaksi viikkoa. Toisaalta kunnanhallitukselle toimitettavaa todistusta varattomuudesta selityksenä verorästeille pidettiin häpeällisenä rangaistuksena, jota kansanedustaja Yrjö Mäkelin vastusti kirjoituksissaan.

Eduskuntakomiteassa vanhasuomalaiset ja sosialidemokraatit painottivat, että moni kunnan kansalainen saattoi vanhuuseläkkeen tai sairauseläkkeen puuttuessa joutua tahtomattaan vaivaisavun varaan. Perustuslailliset eivät pitäneet heitä itsenäisinä eikä sopivina päätöksentekoon. Päätökseksi tuli komitean vähemmistön kanta niin, että vakituinen vaivaishoito katsottiin vaaliesteeksi. Sosialidemokraattien Yrjö Mäkelin arvosteli kirjoituksissaan koko irtolaisasetusta vanhanaikaiseksi. Sillä työttömät köyhät asetettiin epäoikeudenmukaisesti tarpeettoman huonoon valoon ja nyt vielä vietiin äänioikeuskin.

Näillä rajoituksilla haluttiin karsia pois arvostelukyvöttömät ja helposti harhaanjohtettavat kansalaiset. Toisaalta ikärajan nosto pudotti pois äänestäjistä säätyäville osallistuneet varakkaat porvaris- ja talonpoikaisnuoret. Romaneista katsottiin suomalaisiksi täällä syntyneet ja 1800-luvulla asuneet. Saamelaisia oli

³ Harjula, 2006, s. 168.

1800-luvun lopulla n. 1500 henkilöä, joista äänesti vain 30 %. Kaikista äänestysprosentti oli 1900-luvun alussa 62–70 %.

1.4 Äänioikeuskiistoja vuonna 1908

Kyseisenä vuonna 1307 suomalaisella oli Minna Harjulan tutkimusaineistossa oikeus anoa äänioikeuttaan, mikä tarkoitti valituksen tekoa hallinto-oikeuksiin vaalilautakunnan tai kaupungeissa maistraatin päätöksistä. Muutoksia haettiin vaaliluetteloihin, jollaiset ovat vieläkin käytössä. Nimismiehen tai kaupunginviskaalin läsnä ollessa, seurakunnan tietojen perusteella luettelosta tuli poistaa tai siihen lisätä puuttuvat henkilöt. Luettelo oli kaksi viikkoa nähtävillä julkisesti ja tuona aikana oli myös oikaisupyyntöoikeus. Kuvernöörin lausunnon jälkeen korkein oikeuselin eli senaatin oikeusosasto teki varsinaisen päätöksen. Harjulan mukaan ”Lakimies”-lehti katsoi vaalilautakunnan päätöksen olevan ratkaiseva.

Ei lääneissä valitusten osuus vaihteli 0,4 promillesta 2,3 promilleen. Vaaliluettelokäytännöt siis vaihtelivat tai valitusaktiivisuus. Aktiivisesti Suurlakkoon osallistuneilta alueilta valituksia tuli enemmän. Pienistä maalaiskunnista tuli vähiten valituksia. Punaisen julistuksen hyväksyneet kunnat olivat aktiivisimpia ja niissä sosialidemokraattien osuus olikin yli 60 %.

Äänestyslupavalituksista hylättiin 60–70 %. Usein anomukset pysähtyivät muotoseikkoihin, olihan väestöstä vain osa kirjoitustaitoisia. Lähes puolet hylkypäätöksistä tuli henkikirjoitusongelmista, mikä taas useimmiten oli henkikirjoittajan virheestä johtuvaa. Vaatimuksena oli henkikirjoitus kolmena edeltävänä vuonna ja puute tuli usein esille vasta äänestystilanteessa. Vuonna 1908 Matti Helenius-Seppänen joutui tämän takia luopumaan jopa edustajanpaikastaan. Vuoden 1908 vaaleissa vain viidesosalla hylky oli todellinen esim. verorästit. Toisaalta todistusvastuu vaivaishoidon nauttimattomuudesta oli henkilöllä itsellään. Myönteisiä päätöksiä saatiin Hämeessä 36 %, mikä kertoo siitä että anomuksia oli jätetty paljon tekemättä. Vielä 1930-luvulla epäselvyyksiä tuli esille vaalipaikoilla, mikä kertoo puolestaan siitä että paikallista valtaa käytettiin osin mielivaltaisesti.

Sosiaalisia perusteita äänestämisen esteenä olivat vakinainen köyhäinhoito ja holhouksenalaisuus. Äänioikeuden ehtona oli kuuluminen kristilliseen kirkkoon. Kirjoilla olo jossakin kunnassa ei ollut aivan merkityksetön vaatimus. Neljäsosa maamme 2000 romanista ei ollut henkikirjoitettu. Myös osa saamelaisista jäi näin ilman äänioikeutta.

Suurin ryhmä, joka rajattiin äänioikeuden ulkopuolelle, olivat 21–24-vuotiaat nuoret. Heitä laskettiin olevan jopa 200 000 henkeä. Yksittäiset tilastot osoittavat, että varattomuuden ja vaivashoidon takia 140 000 henkeä jäi ilman äänioikeutta, joten jopa 15 % väestöstä jäi ilman äänioikeutta.

Laitosäänestyksiä alettiin järjestää vasta 1960-luvulla. Näin laitosasukkaat, kuten vangit ja mielisairaat unohdettiin eikä heistä edes keskusteltu. Vieraalla paikkakunnalla oli kyllä mahdollista alusta alkaen oteäänestys. Jos muualla oleskelevalla oli näyttää ote kotikuntansa vaaliluettelosta, äänestys hoitui sen avulla ja ääni lähetettiin postitse. Jo vuoden 1906 vaalilaissa mainitaan myös vaaliavustaja, hänen tehtävänsä ja velvollisuutensa sekä yleiset säännöt äänestyspaikan rauhoittamiseksi.

1.5 Holhouslainsäädännöstä

Yliopisto-opettaja A. W. Gadolin kuvaa ja selittää v. 1936 julkaistussa kirjassa ”Suomen holhousoikeuden pääpiirteet” vuodelta 1898 peräisin olevaa holhouslakia. Tuohon lakiin on tullut täydennystä avioliittolaissa v. 1929 ja adoptiolapsia koskevassa laissa v. 1922. Holhottavaksi ja samalla vajaavaltaiseksi voitiin tuomioistuimen päätöksellä julistaa sellainen henkilö, joka on kykenemätön hoitamaan asioitaan, so. joko omaisuutensa tai itseänsä. Tämä saattoi tapahtua henkilön omasta pyynnöstä tai hänen suostumuksellaan. Vastoin tahtoaan henkilö voitiin julistaa holhottavaksi, kun hän oli ”mielipuoli” taikka kun hän tuhlaavaisuuden taikka juoppouden tähden hoiti huonosti asioitaan.⁴

Mielipuolisuuden käsite on otettu Ruotsin vallan aikaisesta v.1734 laista ja tarkoittanee pysyvää psyykkistä häiriötä. Mielipuolisuudella on ymmärrettävä ei ainoastaan mielisairautta vaan myöskin psyykkistä vajavaisuutta, joka perustuu patologiseen syyhyn, kuten tylsämielisyyteen (idiotis) tai heikkomielisyyteen (imbesilliteetti).⁵ Päätöstä varten tarvittiin lääkärintodistus, joka ei kuitenkaan sitonut tuomioistuinta. Juoppous katsottiin holhousperusteeksi, vaikkei kyse olisi ollutkaan alkoholismista. Samaan ryhmään luettiin myös muiden hermomyrkköjen kuten morfiinin tai kokaiinin käyttäjät. Vanhuuden heikot tai vaikeasti sairastuneet pystyttiin julistamaan holhottavaksi tai uskotun miehen valvontaan.

⁴ Gadolin 1936, s. 27.

⁵ Gadolin 1936, s. 27–28.

Holhoojaksi ryhtyminen katsottiin kansalaisvelvollisuudeksi. Naista ei kuitenkaan voinut määrätä vastoin tahtoaan holhoojaksi. Nykyaikaan verrattuna on mielenkiintoista se, että yhden vanhemman perheessä tuli suorittaa omaisuudenjako, varsinkin lasten omaisuuden arviointi, jos vanhempi suunnitteli uutta avioliittoa.⁶ Tuohon aikaan oli myös mahdollista siirtää täysvaltaisuuden alkua pidentämällä alaikäisyyttä 21 vuodesta 25 vuoteen asti.

Adoptiolapsen holhoojiksi tulivat automaattisesti adoptiovanhemmat. Kuolevan holhoojan toivomusta kunnioitettiin uutta holhoojaa määrättäessä. Sukulaisuus otettiin myös huomioon.⁷ Sisaruksille määrättiin yleensä yhteinen holhooja. Useampi holhooja eli holhouskumppanit määrättiin tarvittaessa. Väliaikaista holhousta tarvittiin joskus maaseudulla tai päätösten viipyessä.

Holhoojan esteitä ja vapauttamisperusteita ovat vajaavaltaisuus, korkea ikä, köyhyys, sairaus tai osoitettu ajattelemattomuus.⁸ Myös laiminlyönnit huomioitiin. Holhouksia voi olla vaativia ja vähemmän vaativia. Päätökset tekee holhoustuomioistuin. Vapauttamisperuste eli kieltäytyminen oli itse anottava. Pitkä välimatka oli peruste samoin kivulloisuus yli 60- vuotiailla. Vakuuden eli rahan puute oli yksi peruste. Kun holhoojan toimi lakkaa, oli annettava ns. lopputili.⁹

Viranomaisina olivat holhouslautakunta ja holhoustuomioistuin, jotka muodostivat yliholhouksen. Holhouskirjaa, joka sisältää luettelon holhoojista, pitää holhoustuomioistuin. Tuomioistuimen pätevyys on ehdoton. Toisaalta tuomarikin voi olla korvausvelvollinen. Holhouslautakunta valvoo holhouksen toteutumista käytännössä.

Puheoikeus on tarvittaessa holhoojalla tai sukulaisella. Muutoksenhakuoikeus on myöskin holhoojalla tuomioistuimen päätöksestä.¹⁰ Holhooja toimii itsenäisesti neuvoista huolimatta, mutta häneen kohdistuu valvontavelvollisuus ja jopa korvausvelvollisuus. Holhooja voi päättää holhottavan asuinpaikan ja jopa avioliiton, jota sanotaan naitantatoimeksi. Kiinteän ja irtaimen omaisuuden hoidosta on omat sääntönsä.

⁶ Gadolin 1936, s. 61.

⁷ Gadolin 1936, s. 45.

⁸ Gadolin 1936, s. 50.

⁹ Gadolin 1936, s. 55.

¹⁰ Gadolin 1936, s. 65.

Uskottu mies voidaan määrätä sekä vajaavaltaiselle että täysivaltaiselle. Häntä sanotaan kuraattoriksi ja hän voi väliaikaisesti sijaistaa holhoojaa.¹¹ Poissaolevalle voidaan myös määrätä uskottu mies.

2

¹¹ Gadolin 1936, s. 111.

2.1 Kansalaisuus T. H. Marshallin mukaan

Kansainvälisesti kuuluisin ja siteeratuin sosiologi oli englantilainen T. H. Marshall, joka toimi professorina ”London School of Economics”-oppilaitoksessa. Hän kirjoitti luentoihinsa perustuvan teoksen ”Citizenship and social class and other essays” vuonna 1950. Länsimaiset kansallisvaltiot synnyttivät myös modernin kansalaisuuden. Sopimusteoreetikot (Hobbes, Locke, Rousseau) omivat ihmiskäsityksen, joka sisälsi idean autonomisesta ihmisestä ja yhteiskunta nähtiin ihmisten välisenä muunneltavissa olevana sopimuksena.¹² Käsitys valtiosta muuttui 1700-luvulla siten, ettei se ollut yksilön oikeuksien uhka vaan turvaaja. Taloudellisen turvan jälkeen kansalaisoikeuksiin tuli 1800-luvulla poliittinen elementti ja 1900-luvulla sosiaaliset elementit.

Marshall oli idealisti, joka uskalsi asettaa talouden politiikan aputieteeksi. Hän hyväksyi sosialistien aatteet, mutta säilytti opeissaan vapaat markkinat. Hän korosti koulutusta valintakyvyn mahdollistajana, ja siksi valtiolla oli oikeus jopa pakottaa kansalaiset koulutukseen. Varsinainen kysymyksenasettelu hänellä oli maailman varojen riittäminen kaikille tasa-arvoisesti. Voidaanko kaikki kouluttaa gentlemaneiksi eli sivistää. Hän pelkäsi siirryttävän kvantitatiivisesta eriarvoisuudesta kvalitatiiviseen. Marshallin mukaan sodanjälkeinen pyrkimys kohti sosiaalista tasa-arvoa on viimeinen vaihe kansalaisuuden kehittymiselle, viimeinen osa 250 vuoden kehitysjaksoa.¹³

Kansalaisuudessa ovat ensiksikin siviilielementit eli vapauden elementit. Näitä ovat henkilökohtainen turvallisuus, puheen, uskonnon, omistamisen ja todistamisen vapaus sekä juridinen oikeus. Toisena tulevat Marshallin mukaan poliittiset oikeudet ja kolmantena sosiaaliset oikeudet. Kansalaisuus kehittyi paikallisesta nationaaliseksi instituutioksi.¹⁴ Englannissa poliittisia oikeuksia kehitettiin vuoteen 1918 saakka ja vasta tuon jälkeen alkoi sosiaalinen uudistustyö.¹⁵ Marshallille luokka oli sekundaarista ja se pohjautui epätasa-arvoon. Sen myötä kuitenkin tulivat ihanteet, arvot ja usko. Eri luokkia olivat patriootit, palvelijat, pomot ja orjat. Luokkaa pidettiin luonnonjärjestykseen kuuluvana eikä vertailu ollut mahdollista yleisen

¹² Tuire Sihvo 1991, s. 9.

¹³ Marshall 1950, s. 7.

¹⁴ Marshall 1950, s. 10.

¹⁵ Marshall 1950, s. 19.

mitan eli standardin puuttuessa. Siispä luokituksen prioria ei ole ja näin köyhyys ei ole välttämätöntä.¹⁶

Marshallin mielestä kansalaisuuden kehitys on muuttanut sosiaalista epätasa-arvoisuutta. Tässä ovat vaikuttaneet tulonmuodostus, populaarin yleiskulttuurin laajentuminen ja kansalaisuuden yleinen, universaali vahvistuminen koulutuksen ja ammattiaseman kautta. Etuoikeudet eivät enää ole perinnöllisiä eikä sosiaalista pyrkyryyttä enää ihannoida. Täyttä tasa-arvoa ei uskota saatavan, mutta siihen pyritään edelleenkin. Talouteen liittymätön luokkajako tulee säilymään.¹⁷

Kansalaisten oikeudet ja velvollisuudetkin tulevat säilymään. Näistä tärkeimpiä ovat verojen maksu ja turvallisuus. Työn tekemisen pakko on lievempi ja jos yksilö tekee työtä, tapahtuu se hänen omaksi hyväksi. Köyhyydenkin saa valita. Työväenluokka kuitenkin jäljittelee elämäntyyliään so. tavaroiden kulutuksessa eliittiä. Aiemmin ylimääräinen raha tuhlatiin ja vapaa-aika vietettiin lomaa eikä työskennelty kulutuksen lisäämiseksi. Teollisuustyöväestöstä Marshall siteeraa suomalaista Tanneria, joka The Times lehdessä 19.11.1948 lausuu:

”Teollisuuden molempien osapuolten on hoidettava oma osansa kansallisen talouden elvyttämiseksi ja maailman uudelleenrakentamisessa.” Ratkaisun Marshall odotti löytyvän paikallistasolta etenkin työväenluokan piiristä. Hän mainitsee teollisuuskansalaisen (industrial citizenship).¹⁸

2.2 Kansalaisuus sosiaalihuollossa Tuire Sihvon mukaan

Lisensiaattityössään v. 1991 tutkija Tuire Sihvo tarkastelee suomalaista sosiaalihuoltoa kansalaisnäkökulmasta. Aineistona on vv. 1986–1990 tehty väestökysely. Sihvo kirjoittaa myös kansalaisuuden käsitteestä laajemmin siteeraten T. H. Marshallia ja myös australialaista sosiologi Bryan Turneria, jonka teokset sijoittuvat 1980-luvulle. Kansalaisuus liittyy Sihvon mukaan yhteiskunnan ja valtion täysjäsenyyteen.

Sosiaalihuollossa kansalaisuus nähdään laajemmin kuin vain oikeutena etuuksiin. Kansalaiskeskeisyys eli asiakaslähtöisyys merkitsee toimintaa asiakkaan odotusten ja tarpeiden mukaan.¹⁹ Tällöin uskotaan asiakkaan omaan arvioon tarpeistaan.

¹⁶ Marshall 1950, s. 30.

¹⁷ Marshall 1950, s. 34.

¹⁸ Marshall 1950, s. 80.

¹⁹ Tuire Sihvo 1991, s. 4.

Todellisuus taitaa vielä nykyisi olla kaukana tästä. Turneria lainaten Sihvo esittää modernissa kansalaisuudessa neljä kerrosta. Näitä ovat varallisuus, sukupuoli, ikä ja perhesuhteet ja viimeksi luonto- ja ympäristöolosuhteet.²⁰ Yhteiskunnalliset oikeudet ovat seurausta sekä ylhäältä annetuista sopimuksista että alistettujen ryhmien vaikeistakin taisteluista. Siis ne eivät ole automaattisia. Eri valtioissa on kansalaisoikeuksien kehitys ollut erilaista ja eritahtista eikä sillä ole yhteistä periaatetta.

Suomalaisen yhteiskunnan oli kehityttävä hyvinvointivaltion suuntaan ennen kuin oltiin valmiita tasa-arvoajatteluun Tuire Sihvo. Hyvinvointivaltio voi olla yksilön tai valtion etuja korostava. Suomessa valtiollinen perustelu oli yleinen etu, kohtuus yhteiskuntaluokkien kesken ja kansantulon kerryttäminen alkoi antaa tilaa yksilön hyvinvointiin ja oikeuksiin kiinnittyvälle näkökulmalle vasta 1960-luvulla. Tuolloin vasta alettiin keskustella kansalaisten oikeusturvasta, vapauden riistosta ja kontrollin oikeutuksesta. Tuire Sihvo tuo esille myös hyvinvointiin kuuluvat aineettomat elementit kuten inhimillisen kasvun, osallistumisen, autonomian ja kansalaisaktiivisuuden.

2.3 Tasa-arvopohdintaa Bryan S. Turnerin tekstissä

Australiassa professorina toiminut sosiologi Bryan S. Turner pohtii teoksessaan ”Equality” vuonna 1986 mahdollisuuksia tasa-arvoon yhteisön jäsenten välillä. Marshallin ajoista sosiologia oli kehittynyt yli kolme vuosikymmentä ja tutkimuksia oli tehty.

Kansalaisuudessa Turner näkee kolme dimensiota. Henkilöön liittyvät vapaudet, tasa-arvoiset mahdollisuudet pyrkii parlamentaarisiin laitoksiin ja kolmantena taloudellissosiaalisen tasa-arvon suhteessa instituutioihin.²¹ Myös epätasa-arvo on monidimensionaalista. Erilaisista pyrkimyksistä huolimatta epätasa-arvo on todellista kaikissa yhteisöissä. Kapitalistisessa yhteisössä on suuret erot varallisuudessa ja tuloissa, mutta myös moderneissa sosialistisissa yhteisöissä varallisuus ja taloudellinen sääätely ovat jakautuneita. Jonkin osa-alueen tasaarvoistaminen johtaa muiden osa-alueiden kuten sosiaalisten, poliittisten tai kultturellisten alueiden epätasa-arvon kasvuun.²²

²⁰ Tuire Sihvo 1991, s. 8–9.

²¹ Turner 1986, s. 21.

²² Turner s. 1986, 25.

Muuttoliikkeen vaikutusta on tutkittu. Se lisää tasa-arvoa ja on yksi sosiaalisten muutoksen mittareista. Kapitalismin dilemma on ongelma poliittisesta tasa-arvosta jäsenten välillä verrattuna suureen taloudelliseen epätasa-arvoon. Hallituksille esitetään monenlaisia vaatimuksia ja toisaalta veroille löytyy aina vastustajia. Sodan jälkeen lisääntynyt globalisaatio on vähentänyt yhden hallituksen mahdollisuuksia kontrolloida taloutta.²³ Brittihallitus tasapainoilee monetarismin ja keynesiläisyyden välillä. Nousukaudella suhteellinen epätasa-arvo kasvaa vaikka yleinen elintaso nousee.

Joidenkin mielestä epätasa-arvo on luonnonlaki, toisten mielestä yhteisö itsessään on syyllinen. Sosiologeille epätasa-arvo on sosiaalinen kysymys, ei luonnon määräämää. Ihmisyhteisö on moraalinen yhteisö, jonka normit säätelevät käytöstä. Yksilön sosiaalinen rooli on sidottu odotuksiin tai sosiaalisesti päätetty tai po. yksilöön sidottu. Näin aiheutuu sosiaalista epätasa-arvoa eli evoluutiota.

Perusteita tasa-arvolle löytyy tiedollisesti kristinuskosta tai marxismista. Tasa-arvoisilla mahdollisuuksilla tai olosuhteilla sitä voidaan puolustella tai jopa vähäosaisten positiivisella diskriminaatiolla. Vasta-argumentteina esitetään kilpailun edut, pelko totalitarismista eli despotismista ja pelko vapauden kaventumisesta.²⁴ Koulutuksen on arveltu lisäävän tasa-arvoa. Tutkimusten mukaan tässä ei ole onnistuttu. Jo kielelliset erot työväenluokan lapsilla voivat vaikeuttaa koulumenestystä. Kouluja on yksityistetty, mikä on säilyttänyt luokkaerot. Australiassa yksityiset koulut muodostavat koulutuseliitin, mikä olisi vierasta Suomessa.

Tasa-arvon ideologia oikeuttaa epätasa-arvon korostaessaan yksilön omaa vastuuta. Yleisesti epätasa-arvo on hyväksyttävämpää, jos on mahdollisuus muutokseen (move). 1970-luvulla tapahtunut kulutuksen kasvu on auttanut hyväksymään sosiaalisen epätasa-arvon.²⁵ Karl Marx oli kiinnostunut tuotannosta ja kahden eri luokan erilaisesta suhteesta tuotantovälineisiin. Toisaalta oli omistajaluokka ja toisaalta työläiset, jotka myyvät työtään. Tätä sanotaan cash nexus-ilmiöksi. Saksalaisen filosofin Weberin mukaan luokkajako perustui kulutukseen. Weber loi termin power nexus. Hän katsoi byrokratian tuoneen uuden hierarkian, jota oli myös sosialismissa runsaasti.

²³ Turner 1986, s. 28.

²⁴ Turner 1986, s. 38.

²⁵ Turner 1986, s. 52.

Turner selostaa kirjassaan aasialaiset uskonnot, hinduismia ja konfutselaisuuden, ääriesimerkkeinä epätasa-arvosta. Weberin mukaan kristinusko ja etenkin protestanttinen usko takasi tasa-arvon korostamalla henkilökohtaista jumalasuhdetta. Protestanttien mukaan varallisuus kuuluu ansaita, mutta se on luvallista.

Protestanttinen individualismi oli tasa-arvoista taatessaan kaikille samat mahdollisuudet. Tätä pidetäänkin kapitalismin perustana. Uskonnollinen aate orjuuden suhteen oli joustava. Se hyväksyttiin. 1800-luvulla kehittynyt darwinismi, tarkemmin sosiaalidarwinismi, antoi pohjan amerikkalaisten imperialismille ja rasismille.²⁶ Poliittisen ekonomian taustaksi katsotaan uskonto, sosiaalidarwinismi ja utilitarismi eli moderni teollisuuskapitalismi. Filosofi Locken mukaan jako eri luokkiin oli luonnollista. Samoin oli ajatellut Adam Smith, jonka mukaan vapaisiin markkinoihin ei saanut puuttua, ohjaamassa oli ”invisible hand”.

Tasa-arvopyrkimysten esteenä ovat Turnerin mukaan se, ettei äärimmäisen puutteen yhteydessä nähdä mahdollisuutta muutokseen. Toiseksi ihmisten pitäisi pystyä syyttämään olosuhteita, ei itseään. Etenkin USA:ssa yksilön vastuuta korostetaan. Kolmanneksi pitäisi luottaa siihen, että sosiaalinen oikeudenmukaisuus edellyttää tasa-arvoa. Maailmankuva, jossa odotetaan yksilöiden muuttuvan, ei biologian tai ympäristön, on este tasa-arvoisuudelle. Osa ihmisistä pitää ihmistä perimmiltään pahana ja siksi jatkuva sosiaalinen kontrolli olisi tarpeen. Ihmisen luonteenpiirteistä itsekkyys estää tasa-arvon. Myös mahdollista henkilökohtaisen vapauden menetystä pidetään liian kalliina uhkana.

2.4 Kulttuuri osana kansalaisuutta

Tohtori Vesa Mauriala on väitöskirjassaan ”Uutta aikaa etsimässä” v. 2004 käsitellyt kirjallisuutta ja muuta kulttuuria kansalaisuuden osana ja kansalaisen oikeutena. Kirja kertoo Tulenkantajat-nimisestä 1920–30-luvulla toimineesta kirjailijaryhmästä ja sen jäsenten muisteluista 1970-luvulla.

Mukana on laajasti ihmiskuvan kehityshistoriaa ja erilaisten käsitteiden selitystä. Mauriala sanoo tarkastelevansa kirjallisuuden kulttuurihistoriaa historiatieteilijänä.

Nykyaikaisen yksilöllisen ihmisen kehityksen taustalla, irti laumaihmisestä, ovat Euroopassa uskonpuhdistus ja protestanttisuus, jotka korostavat yksilöllistä

²⁶ Turner 1986, s. 82.

jumalasuhdetta ja omakohtaista uskoa. Yksilöt ovat kuitenkin yhteisönsä jäseniä, mutta millaisia? Uskonpuhdistuksen kanssa samaan suuntaan vaikuttivat renesanssihumanismi ja valistus, jotka keskittyivät rationaaliseen ihmiseen. Valistus merkitsi Immanuel Kantin mukaan ihmisen pääsemistä ulos itsensä aiheuttamasta alaikäisyydestä.²⁷ Pitäisi osata käyttää järkeään ilman toisen ihmisen johdatusta. Max Weberin mukaan oikeanlainen maallinen moraali teki mahdolliseksi uudenlaisen taloudellisen järjestyksen, jossa hyödynnettiin uudenlaista tekniikkaa ja koneita. Rationalismi oli vallankumousta kaikessa sivilisaatiossa, taloudessa, hallinnossa, uskonnossa, taiteissa ja oikeudessa.

Ennen valistusaikaa ihmisen identiteetti oli hänen sosiaalinen identiteettinsä eli asemansa yhteisössä ensisijaisesti. Ihmisen jakamattomuutta tai materiaalista kaksijakoisuutta pohtivat tuon ajan filosofit. John Locke korosti tietoisuutta ja piti sitä ehtona minäkäsityksen olemassaololle. Valistuksen ja tekniikan kehittymisen seurauksena alkoi vapautuminen, syntyi moderni talous ja moderni yhteiskunta. Suomalainen talonpoika sai rinnalleen käsityöläisiä ja teollisuutta.

Massatuotanto helpotti elämää, mutta toi mukanaan työajat ja uudet modernit aikanormit. Valtiot verottivat lisää ja kasvattivat byrokratiaansa, joka oli edellytys modernisaatiolle.

Koko yhteiskunnassa alkoi kilpailu tuottavuudesta ja se vaati jatkuvaa kehitystä ja muutosta. Sääty-yhteiskunnan tilalle tuli perhe-yhteiskunta, jossa valtio huolehti valtiokansalaisen kasvatuksesta. Asema työmarkkinoilla, sukupuoli, koulutus ja globaali tietoisuus muovasivat identiteettimalleja. Valinnanmahdollisuuksia oli enemmän. Kaikki nämä vaikuttivat vielä ajan. Modernisaatiota on verrattu kollektiiviseen superegoon. Suomalaiset tutkijat J-P Roos ja Tommi Hoikkala ovat todenneet, että traditionaalisen yhteiskunnan oloissa yksilöllisyyttä rajoittivat niin juridiset kuin moraalisetkin määräykset, jotka tekivät luonnolliset ratkaisut ja luonnollisen elämän mahdottomaksi.²⁸ Vielä 1900-luvun alussa olivat kohtuulliset ulospääsyt suljettu.

Institutionaalinen kontrolli lisäsi kurin ohessa kaupungistuvassa yhteiskunnassa myös vapaamielisyyttä. Länsimaissa tapahtui sivilisaatio, josta keskiluokka ja byrokratiakoneistot levittäytyivät ja poistivat vanhoja, brutaaleina pidettyjä tapoja.

²⁷ Mauriala 2004, s. 14.

²⁸ Mauriala 2004, s. 17.

Yhteiskunnan muutos alkoi kuitenkin harvalukuisten intellektuellien toimesta, jota tutkija Riitta Jallinoja nimittää eliitiksi kirjassaan ”Moderni elämä”. Romantiikan periaatteet luettiin kirjoista ja runoteoksista, joiden takana taas oli uusi taiteilijäkäsitys. Sen jälkeen koko modernistisen taiteen ajan taiteilija on nähty riippumattomana ajattelijana ja kokijana eli modernina ihmisenä par excellence.²⁹ Maurialan mukaan Yhdysvalloissa Robert H. Bellah katsoi modernin individualismin syntyneen monarkististen ja aristokraattisten valtapyrkimysten vastustamiseen. Kristillinen traditio ja tasavaltalainen politiikka tukivat tätä. Keskiluokan moraalille oli tyypillistä suunnitelmallinen elämänasenne ja pyrkimys parantaa aineellisia olosuhteita. Yhteiskunnasta tuli samalla heterogeenisempi. Valintojen teko tuli entistä tärkeämmäksi. Autonomisten valintojen teko viittaa jo kansalaisoikeuksiin ja yksilön vapauksiin. Saksalainen Ulrich Beck korostaa yksilön oikeuksien perustana taloudelliset-sosiaaliset seikkoja. Näitä ovat vapaa itseilmaisu, taloudellinen valinnanvapaus, mahdollisuus poliittiseen päätöksentekoon vähintään neuvottelemalla ja mahdollisuus vaikuttaa ympäristöolosuhteisiin ja vapautus ruumiillisesta raadannasta.

Suomalaisen hyvinvointivaltion synty sodan jälkeen teki mahdolliseksi suuren murroksen 1960-luvun ihmisille. Sairaudet eivät enää olleet niin yleisiä kuin aiemmin. Lapsuus oli kehitysoptimisenaikaa eikä ollut odotettavissa samanlaista epävarmuutta tai puutetta kuin aiemmin. Sosiaalipoliittiset uudistukset ja tulopolitiikka tasoittivat myös tulonjakoa huomattavasti.

2.5 Postmoderni yksilöllisyys ja moderni kansalaisuus

Postmodernin ajan katsotaan jatkuneen aina 1980-luvulle. Riitta Jallinoja kuvaa kirjassaan 1960- 80- luvuilla tehtyjä sosiologisia tutkimuksia. Ne tehtiin kyselytutkimuksina ensin opiskelijoille ja sitten väestölle. Haluttiin tutkia sitä, miten moderneja kansalaiset olivat. Kysyttiin suhtautumisesta sukupuolisuhteisiin, avioeroon, marihuunaan ja vaihtoehtoihin perhemalleihin. Noiden mukaan vain n. 20 % vastaajista oli moderneja ja vapautta ihailevia.³⁰ Vuosituhannen vaihdetta pidetään tärkeänä yksilöllistymiskehityksessä. Osa katsoo modernisaation jatkuvan vieläkin. Karl Marxin mukaan modernia ”luonnehtivat jatkuvat mullistukset tuotannossa, kaikkien yhteiskunnallisten olojen jatkuva järkkyminen, ikuinen epävarmuus ja liike. Kaikki tiukkaan piintyneet suhteet ja niihin liittyvät vanhastaan arvossa pidetyt käsitykset ja näkemykset vanhenevat ehtimättä luotua.

²⁹ Jallinoja 1991, s. 43.

³⁰ Jallinoja 1991, s. 193.

Kaikki säätyperäinen ja pysyväinen haihtuu utuna ilmaan”.³¹ Postmoderni tarkoittaa Maurialan mukaan vähitellen tapahtuvia muutoksia. Se kuvaa yhteiskunnassa tapahtuneita muutosprosesseja. Esim. kansallisvaltioiden on nähty heikentyneen samalla kun uudistamishalu on vähentynyt. Kapitalismista on tullut maailmalaaajuista ja toisaalta globaali mediakulttuuri on tullut entistä tärkeämmäksi.

Postmodernisaatio on kehittynyt eri aloilla ja eri kulttuuripiireissä eri tavoin, se ei ole totalisoiva prosessi. Riitta Jallinojan mukaan nykyihmisen elämää sävyttävät samanaikaisesti traditionaalisuus, rationaalisuus ja hedonistinen itsensä toteuttaminen. Tätä hän kutsuu moderniksi säädylisyydeksi. Modernin ja postmodernin määrittelyssä on mukana myös politiikkaa. Maurialan mukaan professori Tuija Pulkkinen erottaa liberaalisen teorian, jossa tärkeintä on yksittäinen toimija sekä hegeliläismarxilaisen teorian jossa subjektina on yhteistahto. Pulkkinen käyttää moderni-postmoderni-käsitteitä erillään yhteiskunnallisista ilmiöistä. Tärkein ero on siinä, että postmoderni hylkää perustahakuisuuden niin ettei ilmiöillä ole mitään perustavaa ydintä. Mauriala näkee modernissa aikakaudessa nykyaikaisen valtion ja uudenlaisen kansalaisuuden synnyn teollistumisen ja kaupungistumisen varjossa. Postmodernissa ollaan silloin, kun elämässä ei ole yksiselitteisiä ratkaisuja tukevaa tietoa, uskomuksia, traditioita tai tapoja. Suomessa näiden katsotaan olevan rinnakkaisia. Toisaalta on postmoderni valinnanvapaus ja toisaalta perinteiset elämäntavat ja kansalliset instituutiot. Olennaista postmodernissa on yhtenäiskulttuurien traditioiden heikentyminen. Tieto ja tietoisuus ovat pirstoutuneet. Yksilöiden elämässä markkinat hallitsevat ja fantasioita kaupataan. Kuluttaminen on tärkeämpää kuin koskaan ennen. Kulutus määrittää myös suhdetta omaan itseen, koska rahan ohella valintoihin vaikuttavat myös eettiset seikat.

Postmodernismi on syntynyt emansipaation politiikasta ja kulttuurin rakenteellisista muutoksista, jolloin valinnanvapaus on lisääntynyt ja kyky valintoihin on tullut tärkeämmäksi. On etsitty globaalisia arvoja, kysytty vanhojen eksistentiaalistien tapaan: miten tulisi elää? Kyky ratkaisujen ja valintojen tekoon on kansalaisille välttämätöntä. Tästä jo T. H. Marshall kirjoitti. Koko elämä katsotaan amerikkalaisittain projektiksi, joissa valintojen järkevyys tai heikkous vaikuttavat.

Boheemeille Tulenkantajille oli liiallinen sitoutuminen ja sääntöihin sopeutuminen vierasta. He pystyivät taiteilijoina kestämaan epävarmuutta, mutta moni maksoi siitä kalliin hinnan. Kuuluisin näistä kirjailijoista lienee Olavi Paavolainen, joka koki paljon pettymyksiä rakkaussuhteissaan, työssään ja kotikartanonsa menetyksestä

³¹ Mauriala 2004, s. 21.

Karjalan luovuttamisen vuoksi hän ei toipunut. Hän sulkeutui, oli synkkämielinen ja itkuista.

Onko meillä taloudellinen ja medikaalinen valta heikentyneet? Onko meillä yhtäaikainen kulttuurien sekä yksilöllisten elämäntapojen vapaus? Eikö meitä kahlitse enää yhtenäiskulttuuri ja taloudellinen pakko? Vastauksia löytyy monenlaisia. Valta ja vallanpitäjät määräävät edelleenkin totuuden ja normiston. Ulrich Beck on kehittänyt kapitalismikritiikki-käsitteen. Hänen mukaansa ei voi enää suojautua riskeiltä perinteisellä vakuutusajattelulla. Toisin kuin vanhassa teollisuusyhteiskunnassa nykyisessä riskiyhteiskunnassa elävien kokemukseen vaikuttavat yksilöllinen tieto ja tietoisuus esim. ympäristön tilasta. Riskit ovat vaikeammin hallittavia. Sosiologit J-P Roos ja Hoikkala kertoivat muutoksista globalisaatioon ja markkinatalouden eriarvoistumiskehitykseen saakka.³² Globaalimarkkinoille altistunutta postmodernia elämisyhteiskuntaa on verrattu riskinäkökulmasta feodaaliyhteiskuntaan, jossa paikallinen alistussuhde on korvautunut liikkuvuuden ja joustavuuden vaatimuksella. Ensimmäisen hyvinvointivaltion synnyn ja toisen elämysteollisen yhteiskunnan synnyn jälkeen on syntynyt kapitalistisen talousjärjestelmän globalisoituminen ja rajojen avautuminen. Kilpailu on koventunut. Näin köyhyyserot ovat kasvaneet ja länsimaat ovat jakautumassa modernisaatiovoittajiin ja -häviäjiin.

Postmodernisaatio on merkinnyt elämysteollisuuden syntyä modernisaation viimeisenä vaiheena. Sitä voi katsoa myös kehitysvaiheena kirjallisuudessa. Modernismi tarkoitti taiteissa ennen kaikkea irtautumista realismista, postmodernismi puolestaan tekstin ja maailman rajojen häviämistä. Onko mahdollista yksilöllisyyden etsintä ja kaipuu, postmodernismin ytimet, suhteuttaa historiallisiin tilanteisiin. Kulttuurisesti asiassa oli suunnannäyttäjinä Suomessa 1920-luvulla avantgardistisesti aloittaneet taiteilijat, kuten Tulenkantajat. Yksi elementti heillä oli oma elämänsä.

3

³² Mauriala 2004, s. 32.

3.1 Vaalien järjestäminen pienellä paikkakunnalla

Palatakseni työn otsikon mukaisesti tärkeään kansalaisoikeuteen, äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen, kuvaan seuraavassa vaalien järjestämisen huolellisuutta pienellä paikkakunnalla. Mukana on yksittäisiä lähteitä Ristijärven vaalilautakuntien pöytäkirjoista ja sotkamolaisen puolueosaston, Naapurivaaran Työväenyhdistyksen, 100-vuotis-historiikista. Vaaliliittojen nimet ilmaisivat tuon ajan aatteita eivätkä vastaa nykyajan puolueita.

Koska jokaisessa kunnassa oli järjestettävä tietyin väliajoin kunnallisvaalit ja kahdet valtiolliset vaalit, vaati vaalityö melkoisia ponnistuksia virkamiehiltä ja luottamushenkilöiltä. Kunta oli jaettu yleensä koulupiireittäin useisiin äänestysalueisiin, joissa jokaisessa oli oma vaalilautakuntansa ja lisäksi oli kunnan tai kaupungin keskusvaalilautakunta. Kotikuntani arkistossa ei ole säilynyt kaikista vaaleista pöytäkirjoja tai niitä ei ole tehty. Vasta 1950-luvulla uusien virkamiesten myötä tulivat tarkemmat pöytäkirjat. Uudelleen puutteita löytyy 1990-luvulta ilmeisesti atk:n tulon myötä.

Eduskuntavaaleissa heinäkuussa 1948 Ristijärvellä oli edustettuna viisi vaaliliittoa. Näiden nimet olivat numerojärjestyksessä seuraavat:

1. Sosialidemokraattisen työväen, pienviljelijäin ja henkisen työn tekijäin vaaliliitto.
2. Oikeiston vaaliliitto, jonka sisällä oli 6 alayhdistystä nimeltään:
 - Henkilökohtaisen, taloudellisen ja valtiollisen vapauden puolesta
 - Oikeudenmukaisen ja vapaan valtion ja talouselämän puolesta
 - Totinen kristillisyys luo oikeudenmukaisen ja vapaan yhteiskunnan
 - Jumalanpelko ja isänmaallinen henki kotiemme ja lastemme turva
 - Vapaa ja elinvoimainen talonpoika itsenäisyytemme perusta
 - Herran pelko on Suomen pelastus
3. Kansandemokraattien vaaliliitto, jossa oli 6 alaosastoa nimeltään:
 - Kansandemokratia
 - Sosialistinen yhtenäisyyspuolue
 - Pienviljelijäin puolesta
 - Pienviljelijäkotien, pulasta kärsineiden ja uskonnon puolesta
 - Talonpoikain vaurastumisen ja hyvinvoinnin puolesta
 - Syrjäseutujen elinehtojen parantamisen puolesta
4. Maalaisliiton vaaliliitto, jolla oli 5 alaosastoa nimeltään:

- Syrjäseutujen elinehtojen puolesta
 - Maatalouden verorasitusta helpotettava ja sosialisointia vastustettava
 - Maaseudun vähäväkisten elinehdot turvattava
 - Uskonvapauden, maataloustyöväen ja talonpojan puolesta
 - Säännöstelystä ja pakkomääräyksistä vapaaksi yksityisen yritteliäisyyden puolesta
5. Pienviljelijäin puolueen ja Kansallisen edistyspuolueen vaaliliitto.³³

Näissä vaaleissa 1. vaaliliitto sai 109 ääntä, toinen vaaliliitto 111 ääntä, kolmas vaaliliitto 404 ääntä ja neljäs vaaliliitto 920 ääntä.

Vuoden 1951 eduskuntavaaleissa ehdokasluetteloita oli kuusi, äänestäjiä 2023 henkilöä ja äänestysprosentti peräti 75 %. Luetteloiden nimet olivat:

- Suomen Kansanpuolueen ja Kainuun raittius ja Kristillinen vaaliluettelo
- Oikeiston, yksityisyrittäjyyden ja vapaamielisten vaaliluettelo
- Sosialidemokraattien, työväen ja pienviljelijäin ja henkisen työn tekijäin vaaliliitto
- Kansandemokraattien vaaliliitto
- Talonpoikaismiespuolueen ja pienviljelijäin vaaliliitto
- Maalaisliiton vaaliliitto

Viimeinen vaaliliitto sai 972 ääntä, joista 746 ääntä Kekkoselle.³⁴ Kansandemokraateilla oli ehdokkaana 20 ehdokasparia, joita en muualla ole nähnyt. Vuoden 1966 vaaleissa siirryttiin numeroäänestykseen, joten ei tarvinnut kirjoittaa äänestyslippuun. Oma erikoisuutensa oli 16.10.1994 järjestetty kansanäänestys liittymisestä Euroopan Unioniin, jolloin Pyhännän äänestysalueella 100 äänestäjää vastusti liittymistä ja vain 24 kannatti sitä.

3.2 Äänioikeuksien rajoituksia

Mustavaaran kylän vaalilautakunta pidatti 10.9.1930 kokouksessaan äänioikeuden yhdeltä mieheltä melisairauden vuoksi. Maksamattomien verojen vuoksi sama lautakunta vei 20.9.1930 äänioikeuden yhdeksältä kyläläiseltä.³⁵ Vuoden 1945 vaaleihin tuli uusia äänioikeutettuja kirkonkylän vaaliluetteloon Helvi ja Kalle Torvinen sekä Anna Tolonen. 27.8.1945 meni mieshenkilöltä äänioikeus

³³ Ristijärven valtiollisten vaalien vaalilautakunnan pöytäkirjat N: 0 3 Cc: 1 1 kansio.

³⁴ Ristijärven valtiollisten vaalien pöytäkirjat CA:1 1 kansio.

³⁵ Ristijärven kunnallisvaalilautakuntien pöytäkirjat C c:1 arkistonumero 3.

tylsämielisyyden vuoksi, kahdelta naiselta mielisairauden vuoksi, neljä todettiin kuolleiksi ja myös kunnanhoidokit poistettiin vaaliluettelosta.³⁶ 4.9.1953 sai valituksen kautta kaksi henkilöä äänioikeuden ja samassa kokouksessa sen menetti Karhulankylältä ollut mieshenkilö mielisairauden vuoksi.³⁷

Vuonna 1956 kunnan Kunnalliskoti oli jo toiminnassa ja sen 24 asukasta olivat holhouksen alaisia, mutta heidät mainitaan kokouspöytäkirjassa 5.8.1956. Kyseiselle Pihlajavaaran kylälle jäi 82 miesäänestäjää ja 70 naisäänestäjää.

Vuonna 1960 peräti viisi henkilöä todettiin kelvottomiksi äänestämään. Yksi heistä oli syntynyt vuonna 1936 ja oli tuolloin vain 24 vuotias. Ensimmäiset laitosäänestykset olivat vuonna 1961, jolloin Kunnansairaalassa oli yhdeksän ja Kunnalliskodissa 14 äänestäjää.

Uutta väriä vaaleihin ja kokouksiin saatiin vuonna 1945, jolloin Suomen Kansandemokraattien Liitto ja kommunistien SKP saivat luvan toimia. Samalla alkoi heidän kinastelunsa keskenään ja toisaalta Sosialidemokraatteja vastaan. Tämä oli tilanne myös ammattijärjestöissä. Ristijärvellä valtuustoon pääsi SKDL:n edustajina em. Torvisen pariskunta. He esittivät vuosi toisensa jälkeen valtuustolle, että metsurien palkkaa on korotettava. Asia ei kuulunut valtuustolle, mutta kirjattiin aina pöytäkirjaan. Voi kuvitella miksi tuollainen esitys tehtiin. Kun kyseinen ryhmä oli odottelun jälkeen vihdoinkin päässyt valtuustoon, he käsittivät sen toimivallan todellista suuremmaksi.

3.3 Naapurivaaran Työväenyhdistyksen hajoaminen

Heti vuoden 1945 alusta alkoi hajaannuksen aika niin, että osa yhdistyksen jäsenistä oli liittynyt SKDL:n jäseniksi. Yhdistys haluttiin säilyttää sosialidemokraattisena. Tarkasti puolueen ja yhdistyksen sääntöjen mukaan toimien erotettiin toiseen puolueeseen liittyneet. Asiaan liittyi myös poliisitutkintaankin johtanut riita työväentalon huonekaluista. Neljä jäsentä erotettiin ja myös viides poistui ko. kokouksesta.³⁸ Vuonna 1945 kuusi jäsentä erosi 33:sta yhdistyksen jäsenestä.

4

³⁶ Ristijärven kunnallisvaalilautakuntien pöytäkirjat C c:1 an 3.

³⁷ Ristijärven kunnallisvaalilautakuntien pöytäkirjat C c:1 an 3.

³⁸ Naapurivaaran työväenyhdistys 100v, 2007, toim. Riitta-Liisa Oikarinen.

4.1 Hyvinvointivaltion rakentaminen Päivi Uljaksen kertomana

Tutkija Päivi Uljas kertoo 377-sivuissaan väitöskirjassaan suomalaisen hyvinvointivaltion kehittämisestä. Kirjan nimi on ”Hyvinvointivaltion läpimurto” ja se on valmistunut vuonna 2012 Helsingin Yliopiston Humanistisesta tiedekunnasta. Kirja kuvaa hyvin maamme sisäpolitiikan kiemuroita 1950-luvulla dekkarin tapaan. Mukana ovat eduskunta, ministerit, ammattijärjestöt, presidentti, lakot ja mielenosoitukset. Kirjoittaja on ollut Elintarviketyöväen liiton toimitsijana. Kun suuri osa tuosta työväestöstä joutui työttömäksi 1990-luvun alussa, hän alkoi haastatella heitä ja teki myös kirjallisen kyselytutkimuksen. Työntekijät olivat lähinnä 1940- ja 1950-luvuilla syntyneitä, maalta muuttaneita henkilöitä. Uljas sai kyselyssään kuvan pohjoiskarjalaisesta ja kainuulaisesta lapsuudesta ja nuoruudesta. Kaupungissa syntyneet olivat pieni vähemmistö. Tuolloin suurimmalla osalla oli edelleenkin jokin sidos maanviljelyyn. He harrastivat sitä vapaa-ajallaan tai auttoivat sukulaisiaan. Osa elannosta tuli siis viljelystä.

Helsingin ja muiden kaupunkien liepeillä saattoi tuolloin olla melko pienilläkin tonteilla viljelystä ja karjaakin mainitaan olleen jopa 0,6 hehtaarin pienellä tontilla. Tosiasiassa nuo tontit olivat jokseenkin työleirejä niin kuin maaseudun pienviljelystilatkin. Maan saaminen omaan omistukseen katsottiin lisäävän työtehoa ja tyytyväisyyttä. Siksi myös tuon ajan asutustilat haluttiin vaikka lainaa antamalla siirtää uusien asukkaiden omistukseen. Asutustilojen siirtäminen asukkaiden omistukseen sai myös äärivasemmiston kannatuksen, vaikka maanomistus ei ollut heidän tavoitteensa perinteisesti.

4.2 Onnistuuko vasemmiston vallankumous

1940-luvun lopulta alkanut vasemmiston voimistuminen jatkui seuraavalla vuosikymmenellä. Maalaisliitto ja oikeistopuolueet yrittivät pitää tiukkaa linjaa valtion talouden hoidossa, pyrkimyksenä koko ajan vähentää valtion menoja. Sosiaalimenot olivat ennen sotia vain 1 % valtion menoista. Ne kasvoivat 11 prosenttiin vuoteen 1960 mennessä ja nykyään ne ovat yli kolmanneksen. 1950-luvulla SDP menestyi ja vahvistui. Vuoden 1954 eduskuntavaaleissa se sai yli 26 %:n kannatuksen. Tuohon sijoittuu Maalaisliiton täyskäännös. Se tuli sosialidemokraattien rinnalle kehittämään yhteiskuntaa valtion varoin keinoina erilaiset subventiot. Puolueessa oli myös hajaannusta Kekkonen K-linjan ja Sukselaisen-Virolaisen S-linjan välillä.

Hajaannusta oli myös SDP:n sisällä ja määräysvallasta kamppailivat Väinö Leskisen asevelisocialistien linja ja laajempi ja radikaalimpi loppuosa puolueesta. Ay-liike oli vaikeuksissa väkivaltaisesti lopetetun Kemin lakon ja mielenosoituksen jälkeen. SAK:n eli Suomen Ammatillisen keskusjärjestön vaalit olivat keino seurata vasemmiston sisäistä jakaumaa. On sanottu, että Sosialidemokraatit olivat se ryhmä, joka pelasti Suomen vallankumoukselta. Työpaikkojen sisälläkin oli eri puolueiden kannattajien välistä väkivaltaa.³⁹

Vain kolme päivää Kekkonen presidentiksi tulon jälkeen alkoi yleislakko, joka kesti kolme viikkoa. Tavoitteet saavutettiin, mutta monessa asiassa tuli myös menetyksiä. Lakon loputtua työläisten reaalipalkka oli pienentynyt. Vuoden 1957 puoluekokouksessa SDP hajaantui samaan aikaan kun kansandemokraatit setvivät välejänsä Stalinin kuoltua ja hänen hirmutekojensa paljastuttua. Lakkojen myötä löytyi myös uusi vihattu ryhmä, lakkorikkurit. Heitä halveksivat kaikki eivätkä työnantajatkaan neuvotelleet heidän kanssaan.

Sotakorvaukset oli maksettu v. 1952 ja elintarvikkeiden säännöstely loppui v. 1955. Päivi Uljas kirjoittaa sivulla 143: Kekkonen V hallituksen talouspoliittiset linjaukset olivatkin sosialidemokraattisen maanviljelijäsiiven ja keynesiläisen pienviljelysideologian viimeinen suuri näyttö ja myös osa sen Joutsenlaulua. Väestön muutto maalta oli alkanut. Yleislakko oli osoittanut kaikille SAK:n ja joukkovoiman mahdin. Puolueissa ja järjestöissä tapahtui asemointia ja leireissä tiivistymistä. Vielä vuonna 1964 työajan lyhentämisestä päätettäessä vedottiin yleislakkoon. 1980-luvulla pekkaspäivistä sovittaessa muisteltiin yleislakkoa, joka oli osoittanut nimenomaan teollisuustyöväen voiman.

4.3 Vanha hegemonia väistyy hitaasti

Rakennemuutos jatkui 1950-luvun lopulla, maaseudun painoarvo laski. ”Vanhan hegemonian kaikki elementit olivat romahtamassa: pienviljelys oli saapumassa tiensä päähän, teollistamisen ja teollisuustyöväen varaan rakennettiin uutta kansallista selviytymistarinaa, asevelisocialistien ja oikeiston liitto oli hajoamassa ja Kekkonen rakensi uutta ulkopoliittikkaa.”⁴⁰ Toisaalta vielä 1980-luvullakin telakan väki viljeli vapaa-aikanaan maata. Työväestöllä säilyi toinen luonto. Keväisin oli päästävä viljelystöihin.

³⁹ Naapurivaaran TY, 2007, Oikarinen toim.

⁴⁰ Päivi Uljas 2012, s. 153.

Yleislakon jälkeinen reaalipalkan lasku selittyy veronkorotuksilla ja tärkeimpien kulutustavaroiden hintojen nousulla. Myös työttömyys kasvoi ollen v. 1957 80 000 henkeä. Suomen Pankin ja puolueiden välillä oli erimielisyyksiä tilanteen korjaamisesta. Jatketaanko tiukkaa linjaa vai suostutaanko vasemmiston vaatimiin liennytyksiin, joita halusi myös osa Maalaisliittoa. Etenkin Kainuussa työttömyys kasvoi kaksinkertaiseksi vuodessa. Maaliskuussa 1957 valtio julistikin itsensä maksukyvyttömäksi ja seurasi kaksi viikon jaksoa, jolloin valtio ei maksanut palkkaa.

4.4 Naisten joukkovoimaa

Myös lapsilisien maksujen keskeyttämistä suunniteltiin. Tuolloin lapsilisät olivat tärkeä osa lapsiperheiden toimeentuloa ja naiset nousivat kapinaan. Koko Suomen alueelta saapui naisia Helsinkiin mielenosoitukseen. Naiskansanedustajat saivat jarrutuskeskustelulla estettyä katkon lapsilisien maksussa.

Kiistaa oli lapsilisien lisäksi maanraivauspalkkioista, maidon kuljetusavustuksista ja erilaisista subventioista. Sosiaalimenoihin ei suunniteltu kasvua vaan supistuksia. Oli olemassa Sosiaalipoliittinen Yhdistys, jonka järjestämässä ”Yritteliäisyyden viikon” keskustelutilaisuudessa asiaa pohdittiin. Pekka Kuusi oli johtava sosiaalipoliitikko, joka ei intoillut vaan syytti päättäjiä liian nopeasta sosiaalimenojen kasvusta.⁴¹ Tuolloin sosiaalimenot olivat 11–12 % valtion menoista. Tiukan linjan oikeistopoliitikot saivat siirrettyä useita lakiuudistuksia tulevaisuuteen.

Kesällä 1958 pidetyissä eduskuntavaaleissa saatiin vasemmistoenemmistöinen eduskunta. Suurin voittaja oli SKDL, joka voitti seitsemän lisäpaikkaa. Ennen vaaleja uskottiin kommunistien alkavan vähentyä etenkin maaseudulla. Mutta kansa otti kantaa monilla lakoilla ja sitten äänestyskopissa tiukkaa talouslinjaa vastaan. Kainuussa työväenpuolueista vahvempi oli tuolloin SKDL peräti 40,8 % osuudella. SDP:n kannatus oli nykytasoa, noin 10 %. Molemmilla tapahtui notkahdus vuoden 1962 vaaleissa nousten sitten uudestaan vuoden 1966 vaaleissa. Sosiologi Erik Allardt tutki vuonna 1963 gallupien perusteella työväenliikkeen eri osien kannatusta maaseudulla verrattuna kaupunkeihin. Hän halusi osoittaa, ettei marxilaista luokkatietoisuutta esiintynyt teollisuusalueen Suomessa sen enempää kuin muuallakaan. Sitä kyllä esiintyi Etelä-Suomen teollisuusalueilla mutta myös Pohjois-Suomen maaseutualueilla, joissa SKDL oli selvästi vahvempi kuin SDP.⁴²

⁴¹ Päivi Uljas 2012, s. 170.

⁴² Päivi Uljas 2012, s. 179.

Koillisen Suomen maaseudun radikalismi tuli esille hänen tutkimuksessaan ja vuoden 1958 vaalitulos sai tulkinnan siitä, että sodanjälkeinen asutustoiminta ei ollut onnistunut vaan lisännyt köyhtymistä.

Talouslinja muuttui 1950-luvun lopussa. Silloin paljastuivat suuret rahastosijoitukset, jotka olivat eduskunnan valvonnan ulkopuolella. Samalla valtion kassan sanottiin olevan kriisissä. Uljas kertoo sivulla 182 Kansantaloudellisen yhdistyksen vuosikokouksesta, jossa professori Mikko Tamminen lausui: ”Yleisesti esiintyy ns. sosiaalista metafysiikkaa, joka ilmenee siten, että talouspoliittisten toimenpiteiden päämääräksi ilmoitetaan jokin tarkemmin määrittelemätön kokonaisuuden etu.” Kassakriiseistä puhumalla pystyttiin pitämään valtion menot kurissa ja torjumaan vasemmiston vaatimukset. Haluttiin liikepankkien rahoittavan investointeja, kansalaisten säästävän ja vakuuttavan itsensä. Työttömyystöitä ja valtionyhtiöitä pidettiin piilososialismina.

Päiviö Hetemästä tuli valtiovarainministeri uuteen laajapohjaiseen hallitukseen, jota johti K. A. Fagerholm ja josta tuli kuuluisa yöpakkashallitus. SKDL ei ollut mukana hallituksessa. Tuon hallituksen ohjelmassa oli edelleenkin tiukka taloudenpito ja budjetin nousu oli yhden prosentin luokkaa. Koska tärkeiden elintarvikkeiden hinnat nousivat, sairaalalakeja muutettiin kuntia rasittaviksi ja aravalainojen korkoja nostettiin, hallituksen linja oli vasemmistolle pettymys. Ahti Karjalainen uskalsi arvostella oikeistohallituksen perustamista vasemmistijohtoisen eduskunnan aikana. Myös Neuvostoliitto esitti arvostelunsa.

Yli 50 ammattiosastoa järjestivät suuren mielenosoituksen eduskuntatalon edustalle ja tuo ryhmä kävi myös presidentin puheilla. Samat osastot järjestivät suuren kansalaiskokouksen jouluaaton aattona v. 1958 ja kävivät suurten puolueiden johtajien kanssa neuvotteluja. Hallitus vaihtuikin jo tammikuussa 1959. Saman vuoden keväällä Ahti Karjalainen väitteli tohtoriksi aiheenaan ”Keskuspankin ja valtion suhteet”.⁴³ Teema oli hyvin ajankohtainen ja Karjalainen esitti lisää virallista yhteistyötä keskuspankin ja hallituksen välille.

Arkkipiispa Ilmari salomies oli huolissaan lakien voimassa pysymisestä ja paheksui ulkoa tulevaa painostusta ja omien ryhdittömyyttä ja harhapyyteitä.⁴⁴

Jo aiemmin muodostunut ammattiosastojen ryhmä järjesti 24.3.1959 suurmielenosoituksen, jonka 20 000 osallistujaa vaati 40-tuntista työviikkoa,

⁴³ Päivi Uljas 2012, s. 196.

⁴⁴ Päivi Uljas 2012, s. 198.

korjausta vuosilomalakiin sekä työttömyysvakuutuslakia. Asioihin liittyi laajaa joukkoliikkehdtää mutta myös ristiriitaisia ay-johtajien kannanottoja. Aatteet eivät tuolloinkaan olleet suoraviivaisia.

4.5 1950-luvun tapahtumien seurausta

Kunnallisvaaleissa v. 1960 vasemmisto vahvisti edelleenkin asemiaan. Tuolloin Maalaisliitosta irtaantunut Veikko Wennamo sai heti 35 %:n kannatuksen. Samaan aikaan alkoi asutustilallisten velkojen takaisinmaksu sillä seurauksella, että tiloja meni ulosottoon. Sekavan 1950-luvun jälkeen seurasi ”oikein myrskyjen vuosi 1961” Uljas otsikoi sivulla 215. Tuolloin laadittiin työeläkejärjestelmä, Honka-liitto syttyi ja sammui, ministereitä joutui valtakunnanoikeuteen, hallitus kaatui ja eduskunta hajotettiin. Suomi liittyi Kauppaliitto Efta:aan ja jatkossa ulkomaankauppa oli yhtä edullista länteen ja itään, kiitos Ahti Karjalaisen salaisten neuvottelujen. Valtion budjetti alkoi kasvaa 10–19 % vuosivauhdilla.

Kolmen vuoden aika, jolloin eduskunta oli vasemmistoenemmistöinen käänsi sisäpolitiikan suunnan pois supistuksista kehittämisen ja sosiaaliuudistusten tielle. Suomen BKT kasvoi 7–9 % vuodessa, mikä luku oli Euroopan korkeimpia.

Vuoden 1962 presidentinvaalien alla käynnistettiin useiden järjestöjen yhteistyönä kampanjan äänestysaktiivisuuden nostamiseksi. Kampanjan aihe oli valtion perusoikeuksien 600-vuotisjuhla eli liittyminen Ruotsiin. Sosialidemokraatit julkaisivat koko sivun mainoksen Helsingin Sanomissa ja siinä lueteltiin tavoitteiksi ”Korkea elintaso, hyvä palkka, viihtyisä koti kaikille, turvattu vanhuus, ilmainen sairaanhoito ja maksuton koulunkäynti. Hyvinvointivaltio, se on hyvä asia, se on sosialidemokratiaa - esimerkkinä läntiset naapurimme.” Äänestysviikkaus nousi huippukorkealle, 85,1 prosenttiin. Maalaisliitto voitti ja eduskunnan voimasuhteiksi tuli 112–88. Eduskunnassa tapahtui samalla sukupolven vaihdos monen konkarin jäädessä pois.

13.4.1962 aloitti Ahti Karjalaisen I hallitus, joka oli enemmistöhallitus. 25.6.1963 Rafael Paasio valittiin SDP:n puheenjohtajaksi ja hän piti kuuluisan puheensa, jossa halusi puolueensa linjan muuttuvan ”pari piirua vasemmalle”. Samalla SKDL:n kannatus oli 27 % äänestäjistä. Vuoteen 1964 mennessä sekä SAK:n keskeiset vaatimukset vuodelta 1958 olivat toteutuneet samoin kuin Suomen Naisten Demokraattisen Liiton liittokokouslauselman toiveet syksyltä 1958.

5.1 Muutosten vuosikymmen 1960-luku

Merkittävä muutos suomalaisessa politiikassa oli opiskelijoiden tulo mukaan toimintaan. Etenkin vasemmistonuorten kulttuuriradikalismi oli hyvin näkyvää ja toisaalta vihattua. Ja sen kaikuja kuulee vieläkin puoli vuosisataa myöhemmin. Työväenkulttuuri nostettiin myös paremmin esille viihdeteollisuuden myötä. Suuret kansainväliset ilmiöt näkyivät meilläkin. Hippilauluja laulettiin, kerättiin rahaa kehitysmaihin, vastustettiin rotusortoa, imperialismia ja Vietnamin sotaa. Feministejä kuunneltiin ja haluttiin muuttaa perhe-elämää tasa-arvoisemmaksi.

Takana oli interregnumin, epävarmuuden ajanjakso 1950-luvun lopulla. Oikeisto pyrki takaisin 1930-luvun asetelmiin ja politiikkaan. Kuitenkin Kekkonen pienviljelijöiden ja työväestön tukemana oli aloittanut muutoksen, oikein murroksen sisäpolitiikassa tavoitteena hyvinvointivaltio. Keskustapuolue oli hajonnut niin kuin oli SDP:kin. Myös kommunistien vehkeily kulissien takana Neuvostoliiton kanssa toi oman jännitteensä ilmapiiriin. Lainsäädäntöä uudistettiin ja valtion rooli muuttua tulonjaossa. Yksi keino oli progressiivinen verotus. Nuoret päättäjät, kuten Mauno Koivisto, panostivat koulutukseen, teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Omavaraisuudesta siirryttiin rahan käsittelyyn.

Päivi Uljas tarkastelee 60-lukua ay-toimitsijana. Hän arvioi kansalaisliikehdintää, joka toi esille sivistystä vailla olevan katurahvaan, joka oli helppo saalis kommunistien kiihotukselle. Murroksessa ei ollut kyse vain taloudesta vaan elämänmuodosta. Urbaanit köyhien ryhmät olivat itseohjautuvia ja ne saivat tuloksia aikaan niin hyvässä kuin pahassakin. Uljas arvioi taustan tuollaiselle toiminnalle löytyvän maaseudulta.⁴⁵ Kainuulaisten tausta mainitaan tässäkin yhteydessä.

Suuren maaltamuuton ja siirtotyömaiden pelättiin siirtävän nuoret SKDL:n leiriin. Monet mielenilmaukset olivat kuitenkin tavoitteissaan maaseudun rakennetyöttömyyttä korjaavia.

Kannatettiin vanhoja työväenliikkeen universaaleja ihanteita, kuten työttömyysvakuutusta kaikille. Maalta tulleille ay-toiminta korvasi muunlaisen vapaa-ajanvieton, ”kova köyhyys yhdisti”.

⁴⁵ Päivi Uljas 2012, s. 265.

Ammattiosastojen yhteistyöryhmä oli perustettu jo v. 1958 Kansan Välikysymystä varten. Ay-verkosto oli mobilisoitumisen pohjana tärkeämpi kuin puolueet. Osa ay-väestä odotti edelleenkin sosialismia eikä uskonut sosiaaliin uudistuksiin kapitalismin sisällä. Ay-aktiiveille tehdyn kyselyn mukaan suurin osa oli todella parantamassa elinolojaan, osa oli mukana suuremmin ajattelematta ja pieni osa katsoi, ettei toiminnalla ollut merkitystä. Mieluummin kuin sosialismia muisteltiin maaltamuuttoa, rakastumisia, yleislakkoa tai oman alan lakkoa.

Elintarviketyöläisistä vain 11 % oli kaupunkilaislapsia, rakennustyöläisistä samoin 11 %. Näin suurimmalla osalla oli tausta omavaraistaloudessa ja sen mukaiset arvot. Suurimmat muuttojaksot Suomessa olivat 1890-luku ja 1960-luku. Ensimmäinen aalto toi vaatimukset sosiaalivakuutuksesta. 1930-luvun lama ja Lapuan liike kuitenkin pitivät työväenliikkeen heikkona. 1950-luvulla maalta tulleet saivat kodin vanhoista ammattiosastoista ja vahvistivat niiden liikehdintää. Tuolloin saatiin tietoa Ruotsin paremmista oloista ja toimijoilla itsellään oli suhteita ulkomaille. Tuolloin jo Pekka Kuusikin kiirehti sosiaaliuudistuksia naapurivaltioiden pelolla ja pelolla, että maaltamuutto muuttuu maastamuutoksi. Maaltamuuttajia oli yli 1 miljoonaa henkeä, melkoinen osa suomalaisista.

Hegelin mukaan ihmisen toiminta tuottaa yleensä muuta kuin mitä he välittömästi tietävät tai tahtovat. Itsekäs aie voi johtaa johonkin yleispätevään, olennaiseen ja oikeaan. Vanhan hegemonian elementit hajasivat vähitellen; pienviljelys, asevelisocialistien ja oikeiston liitto hajosi ja Kekkonen rakensi uutta ulkopoliittikkaa. Kaupungeissa oli kehitettävä infrastruktuuri ja huoltosuhteiden muutos huomioitava. Päivi Uljas toteaa sivulla 306, että rakennemuutos kyllä toteutui mutta ei itsestään. Se tuli hitaasti ja monenlaisen kamppailun myötä.

5.2 Toimijoita ja uudistuksia 1960-luvulla

Opiskelijoiksi tuli 60-luvulla 1940-luvulla syntyneitä henkilöitä, joilla ei ollut sotarasitusta itsellään. He muodostivat uuden sukupolven yli tieteenrajojen ja myös yli kieli- tai kansallisuusrajojen. Tällä verkostolla oli usko vaikuttamismahdollisuuksiin, yhteisen toiminnan voimaan. Sen he itse osoittivat sosiologien johdolla ja useinkin vaikuttamalla useaan suuntaan. Toiminta useaan suuntaan ja sitä suunnitellusti hajauttamalla onnistumistodennäköisyys kasvaa.

Sosiologian tutkija Klaus Mäkelä oli hyvin sosiaalinen työssään ja vapaa-ajallaan. Hän piti yllä yhteyksiä koulutovereihinsa yli opiskeluaikojen ja niiden jälkeenkin. Norssin oppilaat pelasivat pitkäaikaista poliittista peliä, jossa sekoittuivat fakta ja fiktio. Lukemattomat ovat ne järjestöt, joiden syntyyn Mäkelä vaikutti. Oli sodanvastainen Sadankomitea, sukupuolten tasa-arvoon pyrkivä Yhdistys 9 ja suuri yleisjärjestö Marraskuun liike, jonka perustajana oli myös lääkäri-kansanedustaja Ilkka Taipale. Järjestöistä Mäkelällä oli sellainen periaate, että kun se oli saavuttanut tavoitteensa, se kuului lakkauttaa. Esim. kun naisen asemaa miettinyt komitea oli saanut mietintönsä valmiiksi, tuo naisjärjestö lakkautettiin.

Marraskuussa 1965 Klaus Mäkelä sekä Vappu ja Ilkka Taipale järjestivät ystävineen viiden paneelikeskustelun sarjan Helsingin Ylioppilaskunnan juhlasalissa. Tilaisuuksia mainostettiin kovasti ja ne saivatkin julkisuutta. Keskusteltiin perhepolitiikasta, köyhyydestä, asunnottomuudesta, kriminologiasta ja vapaudenriistosta. 7.11.1967 perustettiin uusi järjestö reaktiona sille että kuukautta aiemmin oli 37 asunnotonta kuollut Helsingissä kylmyyteen.

Marraskuun liikkeen periaateohjelmaa oli kirjoittamassa Klaus Mäkelä ja säännöt mukailtiin Sadankomitean säännöistä. Perustaminen oli 7.11.1967, jonka jälkeen televisiossa luettiin em. kuolemat. Jo 5.12.1967 avattiin vanhaan maalivarastoon Lepakkoluola, johon saapui lähes 1000 miestä yöpymään. Itsenäisyyspäivänä 1967 oli asunnottomilla kalja- ja makkaratarjoilu Uudella Ylioppilastalolla. 500 vierasta saivat enemmän julkisuutta kuin presidentin itsenäisyysjuhlat. Tuolloin julkistettiin myös 50 epäkohdan luettelo maamme köyhimpien olosuhteista.⁴⁶ Marraskuun liike toimi kaduilla ja komiteoissa. Usko järkeen oli johtava teema, heidän itsensä määrittelemänä.

Liikkeellä oli alakohtaisia etujärjestöjä: Mustalaisyhdistys, Varusmiesliitto, SETA, Psykiatristen kuntoutujien etujärjestö, Mielenterveyden keskusliitto, Aseistakieltäytyjien liitto, Vailla vakinaista asuntoa ry ja Y-säätiö. Näissä oli mukana useita lääkäreitä, joten sosiaalipolitiikka ja lääketiede yhdistyivät. Klaus Mäkelä määritteli sosiaalisiksi ongelmaksi Social Problems-lehdessä ”se on ongelma, joka määritellään ongelmaksi”. Marraskuun liike edusti myös antipsykiatriaa ja psykiatrisia laitoksia kuvasivat teokset ”Minuuden riistäjät” ja ”Vaatteet pois ja sitten aatteet”.

⁴⁶ Klaus Mäkelän teot, toim. Auli Hakulinen ym. 2014, s. 56.

Myötätuntoa riitti myös maahanmuuttajille. Somalit olivat Suomen ensimmäinen isompi maahanmuuttoryhmä ja he olivat myös alin ryhmä. Vuonna 1997 heille järjestettiin 30-vuotispäivän juhla Säätytalolla. Mukana oli Marraskuun liike ja 30 somalijärjestöä.

Sosiologi Klaus Mäkelän merkityksestä kertoo sekin, miten lääkäri Ilkka Taipale otsikoi oman muistokirjoituksensa. Hän kirjoittaa: ”Keneltä minä nyt kysyn”. Ministeri Kalevi Kivistö kirjoittaa omassa kirjoituksessaan, miten sosiologien tapoihin kuului juoda halpaa punaviiniä.⁴⁷

6

⁴⁷ Klaus Mäkelän teot 2014, s. 37.

6.1 Vammaisuudesta ja sen estämisestä

Ennen viimeisen kappaleen selostusta tasa-arvosopimuksista teen vielä harppauksen 1900-luvun alkuun. Minna Harjulan liseniaattityö, ”Vaillinaisuudella vaivatut”, vuodelta 1991 käsittelee raajarikkoisia, aistivammaisia, heidän järjestöistään ja yleisestä suhtautumisesta heihin ja heidän oikeuksiensa rajoittamiseen. Tutkija Markku Mattilan väitöskirja ”Kansamme parhaaksi” selostaa rotuhygieni-ajattelua ennen vuotta 1935.

Otin vielä lisäksi mukaan nykyiset lääketieteelliset toimenpiteet, joiden tavoite on rotuhygienian mukainen. Riitta Sauni on toimittanut sosiaali- ja terveysministeriön julkaisun ”Seulonnat Suomessa v. 2014.” Eniten hän käsittelee tuossa sikiödiagnostiikkaa. Ilona Autti-Rämö pohtii v. 2008 Finohtan julkaisussa ”Sikiöseulonta ja eettisiä arvoja” asiaan liittyviä ongelmakohtia.

Minna Harjula tarkastelee liseniaattityössään suomalaisten huoltokeskustelua 1800-luvun lopulta 1930-luvulle saakka. Aineistona hänellä on ollut vammaistyöntekijöiden aikakauslehdet, virallinen aineisto lainsäädännössä ja komiteamietinnöissä sekä tilastot. Yleinen suhtautuminen vammaisiin on ollut kolonialistinen. Päätösvallan vammaisen asioista ovat ottaneet sukulaiset ja viranomaiset.

Harjula käsittelee vammaisuus- käsitettä hyvin yksityiskohtaisesti. Toinen aihe on katsomus vammaisten olemuksesta, poikkeavuudesta muista ja sitä millaisia vaikutuksia vamma toi kantajalle⁴⁸. Kolmantena pohditaan käsityksiä vammaisuuden syistä. Oliko se Jumalan rankaisu vai seuraus viallisesta perimästä vai taudin aiheuttamaa. Vammaisuusongelman ratkaisun eri vaihtoehtoja pohditaan eri tasoilla, kunnissa, valtiollisesti ja kansainvälisestikin.

1800-luvulla käytettiin vaivainen-termiä, jonka voi ajatella olevan lähellä myöhemmin vakiintunutta vammaisuuskäsitettä. Vaivainen-sana kuvaa sanakirjan mukaan henkilöä, joka on ”rujo, raajarikko, viallinen, kivulloinen, voimaton, vanhuudenheikko, mitätön, vähäpätöinen, huono, keho, viheliäinen, onneton, kurja, köyhä, köyhäinhoitolaineen tai tarpeessa oleva”.⁴⁹

⁴⁸ Harjula 1991, s. 20.

⁴⁹ M. Harjula 1991, s. 25.

Vuoden 1852 vaivaistenholhousasetuksen ja vuoden 1979 vaivaishoitoasetus kohdistavat toimet eri ryhmiin. Pois jäivät tilapäisesti apua tarvitsevat työkykyiset. Vuosisadan lopulla annettiin useita määritelmiä vaivaisista. Määräävänä tekijänä vaivaiseksi luokittelussa olivat taloudelliset seikat, kunnat korostivat uusia kustannuksia. Määrittely tapahtui käytännössä kuntien kuusihenkisessä kunnallislautakunnassa. Kirkkoherra velvoitettiin aluksi olemaan mukana kokouksissa, ei enää 1900-luvulla. Tutkimuksessa on tilastot eri vammaisryhmistä vv. 1893–1939, mutta niitä ei pidetä luotettavina. Vammaisia oli v. 1918 noin 10 000 ja sitten v. 1939 lähes 25 000 henkilöä.

Kyvyttömyys itsensä elättämiseen johti alistumiseen köyhäinhoitohallituksen isäntävallan ja holhouksen alaisuuteen, josta seurasi äänioikeuden menetys ja kansalaisoikeuksien rajoitus. Köyhäin kohdalla arvioitiin syytä; oliko köyhyys väistämätöntä esim. sairauden vuoksi vai ihmisen itsensä huonouteen, saamattomuuteen, laiskuuteen, juoppouteen, epäsiiveellisyyteen tai tuhlaavaisuuteen perustuvaa.⁵⁰ Ulkomaanmatkat muuttivat esimerkiksi virkamies Helsingin käsityksiä toisaalta syiden suhteen synkemmäksi. Kaksi suurinta syytä köyhyys olivat juoppous ja haureus. Samainen Helsingius toi Tanskasta idean raajarikkojen ja sokeiden kouluttamisesta sopivaan ammattiin.

Varsinkin 1920- ja 30-luvuilla yhteiskunnallisena ongelmana alettiin nähdä huono perimä, jonka siirtyminen eteenpäin pitäisi estää. Heränneitten Kotimaa-lehti oli melkein ainoa lehti, joka jaksoi puolustaa köyhiä ja esittää ennaltaehkäisyä. Mielisairaiden hoidosta säädettiin köyhäinhoitolaissa erikseen. Heidät tuli pikemmin tehdä vaarattomiksi kuin hankkia heille heidän mielentilallensa soveltuvaa hoitoa. Vasta v. 1922 laissa määrättiin, että mielisairaahan hoitoon ja kohteluun tarvittiin mahdollisesti lääkäri. Kuuromykistä ja sokeista annettiin diagnostiset kriteerit. Kehitysvammaisten asioita ajoi Edvin Hedman 1890-luvulta lähtien. 1910- ja 1920-luvuilla kehitetyt älykkyystutkimukset auttoivat luokittelussa ja hoidon suunnittelussa.

Aatehistoriallisesti oli mielenkiintoista käyty keskustelu vammojen syistä ja Jumalan tarkoituksesta heidät luodessaan. Monet katsoivat ihmisen viallisuuteen sisältyvän tietty jumalallinen tarkoitus. Aistivialliset auttoivat terveitä olemaan kiitollisia terveydestään⁵¹ ja että lahjoja tuli käyttää oikein.

⁵⁰ M. Harjula 1991, s. 39.

⁵¹ M. Harjula 1991, s. 50.

Kotimaa- lehti kirjoitti: ”Olkoon kaukana meistä se ajatus, että ihmisellä, vaikka häneltä puuttuukin tärkeäksi arvioimamme kyky, ei ole täyttä arvoa maailmassa.”⁵² Koulutusta suunniteltaessa keskusteltiin erityisesti sokeiden ja kuuromykkien psykologisesta olemuksesta ja esitettiin arvailuja heidän ajatusmaailmastaan. Jo 1850-luvulta lähtien heitä koulutettiin työntekoon ja tuosta koulutuksesta onkin tilastoissa melkoisen hyvät tulokset.

6.2 Muukalaisena ihmiskunnassa

Vammaisuuden ei katsottu haittaavan yksilöä vain juuri vamman osalta vaan viallisuuden katsottiin vaikuttavan ihmisen koko olemukseen ja aiheuttavan rajoituksia. Viallisina he jäivät yhteiskunnan ulkopuolelle eivätkä he voineet täyttää elämäntehtäväänsä ihmisinä ja hyödyllisinä yhteiskunnan jäseninä. Aistiviallisuus nähtiin hengellisenä vankilana. Ilman opetusta he elivät pimeässä erikoisasemassa ja vain opetus korotti ihmisarvoa.⁵³ Koulutuksessa tärkeimpänä pidettiin kommunikaation opettamista. Jo 1900-luvun alussa kiisteltiin viittomakielen asemasta kuurojen opetuksessa.

Vajaamielisten opetuksessa käytettiin kahden vuoden koeaikaa erityiskoulussa, jolloin arvioitiin ennustetta. Erityiskouluissa paneuduttiin puhtauden ja käytöstapojen opetukseen. Hyvin tärkeää oli seksuaalisuuden kontrollointi. Kirkko palkkasi kuuromykkien opetukseen neljä matkapappia.

Aistiviallisten opetuksesta huolehtivat useita vuosikymmeniä yksityiset aatteelliset järjestöt. Toiminta oli henkilökeskeistä; opettajat, järjestöjen johtajat ja ylilääkärit johtivat toimintaa.

Taloudellista tukea alettiin pyytää ja saatiinkin kuitenkin vasta kun vammaiset itse järjestöjensä kanssa sitä esittivät. Asiassa jäljiteltiin muita Pohjoismaita ja Englantia, mutta vuosikymmeniä niiden jäljessä. Vammaisten oloja alettiin kohentaa 1800-luvun lopulla Minna Harjulan mielestä kaupungistumisen vaatimuksesta.⁵⁴ Palkkatyöhön siirtyneessä yhteisössä ei ollut tilaa vammaiselle samalla tavalla kuin maaseudulla.

⁵² M. Harjula 1991, s. 67.

⁵³ M. Harjula 1991, s. 70.

⁵⁴ M. Harjula 1991, s. 205.

Yhtä aikaa vammaisten opetuksen järjestämisen kanssa Suomeenkin levisivät 1910-luvulla rotuhygieni-ajatukset. Nämä värittivät keskustelua ja ajallisesti pitkittivät asioiden korjaamista, joka toisaalta laitosten rakentamisen pitkittyessä auttoi vammaisia ja viivytti heidän eristämistä muista. Jo 1920-luvulla lainlaatijoita vaadittiin puuttumaan esim. rappeumien periytymiseen ja sairaiden avioliitto-oikeuteen. Tuolta ajalta on useita tilastoja tylsämielisten, mielisairaiden ja epileptikkojen yleisyydestä. Tilastoja tarvittiin laitoksia suunnitellessa, mutta suuret erot esiintymistiheydessä tekevät tilastoista epäluotettavia. Mukana oli tuolloin vakava pelko degeneraation yleistymisestä tulevaisuudessa. Suomessa oli v. 1936 noin 41 000 henkisesti poikkeavaa, joista mielisairaiksi laskettiin 25 000.

Invalidi-nimitys vakiintui Suomessa 1930-luvulla tarkoittamaan vammaista, joka alun perin oli ollut terve. Avustusten myöntäminen sokeille ja invalideille oli vaikeaa. Periaate oli avustaa niitä työikäisiä, jotka pystyivät työskentelemään itsekin. Ajatus on päinvastainen hyvinvointijärjestelmään nähden. Avustusta pidettiin almuna ja sen saamista häpeällisenä. Invalidit olivat yhteiskuntakelpoisia eikä heihin liittynyt kielteisiä henkisiä tai moraalisia ominaisuuksia.⁵⁵ 1930-luvulla vammaiset nähtiin sairauksien uhreina toisaalta ympäristön uhkatekijöinä, joille oli yhteistä köyhyys. Terveille vammaisen antoi vertailukohdan ja määritteli ihanneihmisen ominaisuudet, joita vammaisilla ei ollut.

Tamperelainen tutkija Markku Mattila julkaisi v. 1999 väitöskirjansa ”Kansamme parhaaksi, rotuhygieni Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti”, joka oli ensimmäinen yleisluotoinen tutkimus aiheesta maassamme. Ulkomaillakin asiaa on alettu tutkia vasta 1980-luvulla.

Mattila käsittelee lääketieteellisen ja väestöpoliittisen rotuhygienian jättäen ulkopuolelle antropologisen rotuhygienian. Antropologiassa korostettiin eri rotujen puhtaana pitoa ja ylösrakennusta. Osaa tutkijoista kiinnostivat rotujen erilaiset ominaisuudet, mutta rotuhygieenikkoja jälkeläisten laadunvalvontaan, perinnöllisten sairauksien, tilojen ja vikojen välttäminen.

Lääketieteellinen rotuhygieni on helppo ymmärtää, mutta väestöpoliittinen rotuhygieni pyrkii väestön optimaalisen laadun ja maksimaalisen määrän saavuttamiseen lainsäädännön avulla. Suomessa ruotsinkieliset pyrkivät tähän 1910-luvulla. Nimeltään Florinin komitea pyrki rahalahjoituksiin turvautuen edistämään ruotsinkielistä kulttuuria, etenkin kirjallisuutta. Komitean rahoilla

⁵⁵ Harjula 1991, s. 179.

pyrittiin ruotsinkielisen väestönsan fyysisen ja psyykkisen terveyden tutkimiseen. Taustalla oli suomalaistamisen vastustaminen ja ruotsalaisten jalostaminen.

Myöhemmin 1910-luvulla seurasi ankara kielipoliittinen taistelu, joka oli osa Florinin komitean työskentelyä. Näiden toimijoiden seurauksena syntyi ”Folkhelsan” eli Väestöliitto, joka aloitti kansanterveystyön kehittämisen. Väestöpoliittinen rotuhygienia tarkoitti kelvokkaiden syntyvyyden edistämistä, perheestä huolehtimista ja kansanterveystyötä mutta toisaalta sosiaalisten tukien epääminen epäkelvoilta ja avioliittokieltoja.

Lääkärit olivat tärkeässä osassa ihmisrodun parannuksessa. Ulkomailla he olivat asiaan liittyvissä järjestöissä. Keinoina olivat sterilointi ja terveystarkastukset ennen avioliittoa. Lääkärikunta oli tuolloin juuri kasvussa määrältään ja auktoriteetiltaan. 1800-luvun lopun lääketieteelliset keksinnöt auttoivat asiassa. Bakteriologiset löydöt, rokotteet, aseptiikan ja kirurgian kehitys sekä psykiatrian kehitys auttoivat.

1910-luvulla Suomen lääkärikunta oli kahtiajakautunut kielellisesti. Suomenkielisten yhdistys ”Duodecim” ei ollut niin innostunut rotuhygieniasta kuin ruotsinkielisten Läkarsällskapet, ainakaan ennen 1920-lukua. Terveystarkastukset varoitteli degeneraatiosta. Ruotsinkieliset lääkärit seurasivat saksalaisten aatteita. Lontoon Koulubygienian kongressi v. 1911 antoi kehotukset sekä negatiiviseen että väestöpoliittiseen rotuhygieniaan. Eräs lehtikirjoitus pohti suomalaisten neuroosiherkkyyttä rotuominaisuutena⁵⁶. Suomalaiset lehdet kirjoittivat hyvin vähän rotuhygieniasta, vain kirja-arvosteluja lähinnä. Ulkolaisia lehtiä kuitenkin luettiin. Saksalaiseen tapaan rotuhygienia oli painottunut negatiiviseen rotuhygieniaan; estää perimän siirto seuraaviin sukupolviin.

1920-luvulla jo ulkopuoliset pyysivät lääkärikunnalta kannanottoja. Rikoslain uusimisen yhteydessä pohdittiin aborttia ja pakkosterilointia, jota ei silloin vielä hyväksytty eikä siitä haluttu keskustellakaan. Lopulta aborttikielä ei saanut kannatusta sosiaalisin perustein. Psykiatrit olivat ensimmäisenä esittämässä sterilointia mutta vapaaehtoisuuden pohjalta. Turussa pidetyt kokoukset halusivat valistaa kansalaisia degeneraatiosta. Puhuttiin rotusairauksista, joiden edellytys oli perinnöllisyys. Perinnöllisyysoppi katsottiin vielä kuitenkin tieteellisesti epävarmaksi. Psyykkisistä sairauksista imbesillit ja epileptikot nähtiin uhkana, mahdollisina tartunnan levittäjinä.

⁵⁶ Mattila 1999, s. 150.

Ala-arvoisuus, sosialismi ja rikollisuus kietoutuivat yhteen ja edustivat psyykkistä degeneraatiota. V.1913 oli keskustelussa rotuhygienian seura, mitä ei kuitenkaan perustettu. Tärkeät henkilöt jäivät pois kokouksista, psykiatrit pysyivät hiljaa ja myös ruotsinkielisten Florinin komitea halusi pysyä seuran ulkopuolella.

Tärkeämpänä pidettiin rotubiologiaa, joka edustaa akateemista tutkimusta esim. perinnöllisyyden alalla. Kielirajat ja kielitaistelu olivat vaikuttamassa lääkärikunnan hajaannukseen.

Rikollisten katsottiin olevan perimältään degeneroituneita. Kriminaalibiologian alan seura oli perustettu Saksassa v. 1927. Kaksoistutkimuksilla oli osoitettu rikollisuuden olevan kaksosille, etenkin identtisille kaksosille, yhteistä. Suomessa nimenomaan rikollisuuden vähentäminen oli tärkeää sterilointilain laatimiselle.

6.3 Seulonnat vammaisuuden ehkäisyssä

Yksi keino vähentää sairauksien aiheuttamia vammoja ja vikoja on yritys löytää taudit tai poikkeavuudet mahdollisimman varhain. Suomessa on käytössä sekä aikuisten mammografiaseulonnat ja irtosoluseulonnat että vastasyntyneiden seulonnat ja sikiödiagnostiikka. Suolistosyövän seulonta on käytössä osassa maatamme.

Lapsivesipunktiot ovat olleet käytössä jo 1980-luvulta, samoin odottavalta äidiltä otettavat verikokeet sikiön sairauksien toteamiseksi. Tutkimukset on aloitettu asiantuntijoiden toimesta ennen valtakunnallisia ohjeita. Vuodesta 2003 lähtien on ollut olemassa sosiaali- ja terveysministeriön asettama seulontatyöryhmä, joka ohjaa seulontaohjelmia. Vastuu seulonnoista on kunnilla ja asiakkaille ne ovat ilmaisia. Sikiöseulontaan kuuluu alkuraskauden ultraäänitutkimus, verikokeet ja mahdollisena jatkotutkimuksena lapsivesipunktio. Raskaudenkeskeytys on mahdollista 24. raskausviikolle asti. Sen jälkeen tehtävät ultraäänitutkimukset tehdään sikiön voimnin seuraamiseksi ja synnytyksen suunnittelemiseksi.

Sikiödiagnostiikasta on käyty laajaa keskustelua liittäen se aborttikeskusteluun. Uusien seulontojen käyttöönottoon liittyy terveystieteellisiä laskelmia kannattavuudesta. Paljonko terveyttä voidaan parantaa tai saada lisää terveitä elinvuosia aikaan seulomalla. Raskaudenajan streptokokkiseulonta ei ole jäänyt käyttöön mutta vastasyntyneiden kuulontutkimus aloitettiin Suomessa ensimmäisenä.

Vastasyntyneeltä seulotaan myös viisi aineenvaihduntasairautta, joihin on olemassa hoito. Tämä on yksi seulonnan edellytys. Aorta-aneuryrsmen seulontaa ei ole katsottu kannattavaksi ei myöskään aikoinaan ehdotettua keuhkosityövän seulontaa pienoisoröntgenkuvausten jatkotoimenpiteenä.

Seulontarekisterillä seurataan seulontojen toteutusta, osallistumisaktiivisuutta ja vaikuttavuutta. Mukana on terveystarkastusten rekisteröinti. Sikiöseulontojen vaikuttavuutta ei ole pystytty seuraamaan tietoturva-asioiden vuoksi. Sikiöseulonnassa on muistettava se, että siinä tehdään ratkaisevia päätöksiä sikiön puolesta. Muistan erään vammaisen lapsen katkeran kirjoituksen siitä, ettei hän olisi halunnut syntyä ollenkaan. Em. seulonnoista on kirjoittanut Riitta Sauni vuonna 2014.

Ilona Autti-Rämö on puolestaan kirjoittanut vuonna 2008 sikiödiagnostiikan eettisistä ongelmista. Seulonnan päätavoitteena ei useinkaan ole löydetyn taudin parantaminen kuten muissa seulonnoissa. Informaation antaminen asiakkaille ymmärrettävästi on haasteellista. Vaikeaa on määritellä myös vaikeavammaisuutta. Tuloksena voi olla väärä positiivinen löydös, joka aiheuttaa psykologista stressiä. Lapsivesipunktioon liittyy 1–2 %:n keskenmenoriski. Seulonta ei jatkotutkimuksenkaan kanssa anna aina varmaa tulosta, näistä huolimatta voi syntyä sairas lapsi. Myös väärä negatiivinen löydös aiheuttaa ongelmia.

Seulonta on vapaaehtoista, mutta sen tulisi olla tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti järjestettyä. Seulonnalla pyritään auttamaan vanhempia ja vähentämään perinataalia sairastavuutta ja kuolleisuutta. Seulonnasta kieltäytyminen ja tuolloin mahdollisen sairaan lapsen syntyminen voi aiheuttaa syrjintää ja syyllisyyttä.

Olen itse ollut lääkärinä mukana tuossa seulontakeskustelussa, eikä se ollut helppoa aikaa.

7.1 Sopimuksia tasa-arvopyrkimyksistä

Työni alussa kerroin mikä sai minut tutkimaan yhdenlaista syrjintää, äänioikeusrajoituksia lääketieteellisin tai sosiaalisin perustein. Yleinen mielipide pyrkii kuitenkin kansalaisten tasa-arvoiseen kohteluun vaikka sen osoittivat sosiologit Marshall ja Turner vaikeaksi, ehkä mahdottomaksi saavuttaa. Yhteisillä sopimuksilla ei lainsäädännöllä tähän on pyritty ja myös sanktioimalla kansalliset lait. Olen tähän ottanut mukaan Suomen nykyisen tasa-arvolain ja tasa-arvovaltuutetun toiminnan sekä kansainvälisen Ihmisoikeusjulistuksen, joka on suositusluotoinen.

Suomen perustuslakia on uudistettu v. 1999. Jo 1. luvun 1.§ koskee valtiosääntöä, johon sisältyy turva ihmisarvon loukkaamattomuudesta ja yksilön vapaudesta ja oikeuksista sekä oikeudenmukaisuuden edistämisestä. 2.§ sisältää kansanvaltaan kuuluvan yksilön oikeuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen. 5.§ mainitsee Suomen kansalaisuuden saatavan syntymän ja vanhempien kansalaisuuden perusteella tai erillisellä hakemuksella.

2. luku käsittelee perusoikeuksia, joita ovat yhdenvertaisuus, oikeus elämään ja vapauteen, laillisuusperiaate, liikkumisvapaus, yksilönelämän suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus, sananvapaus ja julkisuus. Mukana ovat myös vaikuttamiseen liittyvät kokoontumisen ja yhdistymisen vapaus sekä vaali- ja osallistumisoikeudet. Omaisuuden suoja, sivistykselliset oikeudet ja oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin liittyvät tasa-arvoon. Vaikeampia toteuttaa ovat oikeus työhön, elinkeinovapaus, oikeus sosiaaliturvaan, vastuu ympäristöstä, oikeusturva ja kaikkien näiden perusoikeuksien turvaaminen. 27. § mainitsee eduskuntavaalikelpoisuuden ja sen mukaan jokainen on äänioikeutettu, jos ei ole vajaavaltainen.

Perustuslain 6.§ käsittelee yhdenvertaisuutta. ”Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.”

Tasa-arvolaki perustuu perustuslain 6. pykälään. Se laadittiin Suomeen vuonna 1987 ja sen tarkoituksena on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa yleensä ja erityisesti työelämässä. Vuonna 1995 lakiin lisättiin ohjeistus tasa-arvosuunnitelmista ja kiintiöistä. V. 2015 lakiin sisällytettiin sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot. Aiemmin tasa-arvo-suunnitelmat oli vaadittu työpaikoilta, oppilaitoksilta ja viranomaisilta. Vuonna 2015 po. suunnitelmat vaadittiin myös peruskouluilta.

Vuonna 1987 aloitti toimintansa myös tasa-arvovaltuutettu, joka valvoo lain toteutumista. Laki ei kuitenkaan kosketa perheyhteisöjä eikä uskonnollista toimintaa. Tasa-arvon edistämissäännökset koskevat viranomaisten, koulutuksen järjestäjien sekä työnantajien velvollisuutta edistää tasa-arvoa. Viranomaisten tulee arvioida kaikkea toimintaansa eri sukupuolten näkökulmasta ja luoda toimintatavat tasa-arvon edistämiseksi, kuten kiintiöillä päätöksentekokelemissä. Syrjinnän yleiskielloissa määritellään ja kielletään sukupuoleen perustuva välitön ja välillinen syrjintä.

Syrjintää on myös seksuaalinen häirintä ja sukupuoleen perustuva häirintä sekä käsky tai ohje syrjiä. Vastatoimet eli syrjityn aseman heikentäminen oikeuksiin vetoamisen vuoksi on syrjintää. Syrjintäperuste voi myös liittyä läheiseen henkilöön tai syrjintä voi perustua oletukseen.

Syrjinnän erityiskielloissa määritellään syrjivä menettely työelämässä, oppilaitoksissa, etujärjestöissä sekä tavaroiden ja palvelusten tarjonnassa. Näiden kieltojen rikkomisesta voi vaatia hyvitystä. Työnantajalla tai oppilaitoksella on velvollisuus antaa pyynnöstä kirjallinen selvitys menettelystään tällaista syrjintää epäilevälle. Tasa-arvolain noudattamista valvovat tasa-arvovaltuutettu ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. Tasa-arvovaltuutettu antaa muun muassa ohjeita ja neuvoja lain soveltamisessa, kuten syrjinnän kielloista ja tasa-arvosuunnittelusta. Lautakunta voi sakon uhalla kieltää syrjivän menettelyn ja tasa-arvovaltuutetun esityksestä velvoittaa laatimaan määräajassa tasa-arvosuunnitelman.

Viime kädessä syrjintää epäilevä voi nostaa hyvityskanteen käräjäoikeudessa. Jaetun todistustaakan periaatteen mukaisesti syrjintää epäilevän näyttövelvollisuutta on kevennetty. Rikoslaissa säädetään syrjintärikoksesta, työrikoksista ja seksuaalirikoksista. Kiellettyä syrjintää työelämässä ovat esimerkiksi syrjintä työntekijän valinnassa, syrjintä raskauden tai perhevapaiden vuoksi, palkkasyrjintä,

syryjintä johtamisessa, työtehtävien jakamisessa tai työolojen jakamisessa tai työolojen järjestämisessä tai irtisanomisissa.

7.2 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus

Koska työni käsittelee syryjintää, mikä tarkoittaa ihmisoikeuksien väheksymistä, olen halunnut tähän loppuun ottaa mukaan maailman kaikkien kansojen hyväksymän suosituksen ihmisoikeuksista. Yhdistyneet Kansakunnat laativat kolmen vuoden aikana julistuksen, joka hyväksyttiin 10.12.1948 yksimielisesti. Se oli valmisteltu rouva Eleanor Rooseveltin johdolla. Lopullisessa äänestyksessä oli kuitenkin pieni määrä valtioita, jotka pidättäytyivät äänestyksestä.

Taustalla oli toinen maailmansota, jonka kauheuksien ei haluttu toistuvan. Julistuksen laatineessa toimikunnassa oli edustettuna 18 valtiota YK:n 58 jäsenvaltiosta. Kuulluksi tulivat myös monet kansalaisjärjestöt ja uskonnolliset ryhmät. Julistuksen alussa luetellaan runsaasti perusteluita asialle. Mukana on historian kertaamista mutta myös yleviä tavoitteita paremmasta. Aluksi mainitaan vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana olevan kaikkien ihmisten luonnollisen arvon, yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnustaminen. Ihmisoikeuksien väheksyminen on johtanut raakalaistekoihin mutta nyt haluttiin kansojen korkeimmaksi päämääräksi asettaa sellainen maailma, missä ihmiset voivat vapaasti nauttia sanan ja uskon vapautta ja elää vapaana pelosta ja puutteesta.

Ihmisoikeudet luvattiin turvata oikeusjärjestyksellä, jotta vältetään kapinalta pakkovaltaa tai sortoa vastaan. Ystävällisten suhteiden kehittymistä kansojen välille pidettiin tärkeänä.

Periaatteisiin kuuluu myös edistää sosiaalista kehitystä ja parempien elämisen ehtojen aikaansaamista vapaammassa oloissa. Jäsenvaltiot sitoutuvat edistämään juuri yhteistyössä YK:n kanssa ihmisoikeuksia ja perusvapauksia. Julistus mainitaan kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi ohjeeksi. Tätäkään julistusta ei kaikkialla noudateta.

Julistus sisältää 30 artiklaa, joista löytyy lähes suoria lainauksia Pohjois-Amerikan perustuslaista:

1. artikla mainitsee kaikkien ihmisten syntyneen vapaina ja tasa-arvoisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heillä mainitaan olevan järki ja omatunto ja toisia kohtaan on toimittava veljeyden hengessä.

2. artikla luettelee ne asiat, joihin perustuen ihmistä ei saa syrjiä. Nämä on mainittu jo aiemmin tässä tekstissä.
 4. artikla kieltää orjuuden ja orjuutettuna pitämisen kaikissa muodoissaan.
 5. artikla kieltää kidutuksen ja rankaisun julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti.
 - 6.–11. artiklat käsittelevät oikeudenkäytön inhimillisyyttä. Sitten turvataan yksityisyyden suoja ja vapaa liikkuvuus.
 14. artikla turvaa vainon kohteeksi joutuneelle oikeuden hakea turvapaikkaa.
 15. artikla takaa jokaiselle kansalaisuuden ja seuraavassa artiklassa oikeuden vapaaseen avioliittoon.
 17. artikla takaa omistusoikeuden.
 - 18.–20. artiklat takaavat mielipiteen ja uskonnonvapauden ja kokoontumisvapauden.
 21. artikla antaa jokaiselle kansalaiselle oikeuden osallistua maansa hallitsemiseen joko välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien välityksellä. Jokaisella on myös oikeus päästä maansa julkisiin toimiin. Kansan tahto on hallitusvallan perusta. Tämä tahto on ilmaistava määräaikaikaisilla ja aidoilla vaaleilla, joissa kaikilla on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja joissa äänestys on salainen tai muuta vaalivapauden turvaavaa menettelyä noudattava.
 - 22.–24. artiklat takaavat toimeentulon, sosiaaliturvan ja myös levon.
 25. artikla mainitsee riittävän elintason ja tarvittavan koulutuksen.
 - 24.–26. artiklat turvaavat elintason, opetuksen ja oikeuden kulttuuriharrastuksiin.
 28. artikla mainitsee yhteiskunnallisen järjestyksen niin, että em. artiklat voivat toteutua. Toiseksi viimeinen artikla kertoo kansalaisen velvollisuuksista yhteiskuntaa kohtaan. Oikeuksista ja vapauksista nauttiessa jokainen on kuitenkin alainen sellaisille rajoituksille, jotka turvaavat myös toisten oikeudet ja moraalin, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin vaatimukset kansanvaltaisessa yhteiskunnassa. Lopuksi edellytetään lojaaliutta Yhdistyneitä Kansakuntia kohtaan.
- Viimeinen eli 30. artikla kieltää sellaisen toiminnan, joka hävittäisi näin määritellyjä oikeuksia ja vapauksia.

Islamilaiset pitivät julistusta liian länsimaisena ja vuonna 1990 vaativat tilalle shariaan perustuvaa Kairon julistusta.

YHTEENVETO

Tutkimukseni alussa kerroin, miten kiinnostukseni äänioikeusrajoituksista oli syntynyt. Tutkimuskysymykseni oli se, että oliko vuoden 1906 vaalilaki niin juhlimisen arvoinen kuin sitä on juhlittu. Vastaukseni on että oli ja ei ollut. Tiettyjen väestönosien syrjintää ei voi tarkastella ilman pohdintaa tasa-arvosta ja sen toteutumismahdollisuuksista. Tämä taas vei minut lukemaan sosiologien T. H. Marshallin ja Bryan S. Turnerin ajatuksia. Molemmat olivat pessimistejä yhteisön jäsenten välisen tasa-arvon toteutumisesta.

Kerroin työssäni myös vaalien käytännön toteutuksesta pienellä paikkakunnalla. Asiat hoidettiin huolellisesti ja sääntöjen mukaan. Niinpä nykyisellään suomalainen vaalikäytäntö on ihailtavan onnistunut. Tämän päivän uutiset ulkomaiden vaaleista ja ihmisoikeuksista saa edelleen ihailemaan suomalaisia. Toimittaja Seppo Turunen kirjoittaa Kainuun Sanomien kolumnissa ”Totuuden jälkeinen aika” keväällä 2018: ”Mitä enemmän meille valehdellaan ja mitä enemmän meiltä varastetaan, sitä välinpitämättömämmiksi me muutumme. Harmi, sillä se antaa lisää tilaa vain roistoille”. Hän viittaa Yhdysvaltoihin ja kehottaa meitäkin olemaan valppaita.

Vaalirajoitusten poistaminen ei ole sujunut helposti, eikä nopeasti. Vuoden 1972 ratkaisevat muutokset toivat äänioikeuden myös juupoille, vangeille, mielisairaille ja vammaisille. Tuo kuitenkin vaati ilmapiirin muuttumista ja rohkeita toimijoita. Myös holhouslakeja on muutettu ja sosiaalietuuksia kehittämällä nostettu elintasoa, tehty hyvinvointivaltiota. 1950- ja 1960-luvun tapahtumien ymmärtäminen vei lukemaan Päivi Uljaksen laajan väitöskirjan, jossa hän käy monella tasolla läpi sisäpolitiikkaa. Samanaikaisesti talousnousun myötä nousi koulutustaso ja osallistumistaso työrasituksen ja koko elämän helpottaessa. Sisäpolitiikkaan tutustuminen opetti, miten joustavia aatteiden ja päätöksentekijöiden on oltava. Etuja ei ole koskaan saatu ilmaiseksi.

Aidoksi valtiokansalaiseksi kasvaminen on vaatinut suomalaisilta monenlaista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Tutkimuskirjallisuus:

Autti-Rämö, Ilona (2008). *Sikiöseulonta ja eettiset arvot*. Helsinki.

Gadolin, A. W. (1936). *Suomen holhousoikeuden pääpiirteet*. Helsinki.

Hakulinen, Auli ja Jaakkola, Risto (toim.) (2014). *Klaus Mäkelän tekstit, teot ja elämä*. Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Harjula, Minna (1991). *Vaillinaisuudella vaivatut*. Suomen Historiallinen Seura.

Harjula, Minna (2006). *Kelvoton valtiokansalaiseksi*. Artikkelit Historiallisessa Aikakauskirjassa.

Harjula, Minna (2010). *Köyhä, kelvoton, kansalainen? Köyhäinapu yleisen äänioikeuden esteenä Suomessa*. Artikkelit Janus-lehdessä

Jallinoja Riitta (1991). *Moderni elämä*. Rauma.

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge.

Mattila, Markku (1999). *Kansamme parhaaksi*. Tampere.

Mauriala, Vesa (2004). *Uutta aikaa etsimässä*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.

Oikarinen, Riitta-Liisa (toim.) (2007). *Sotkamon sosialidemokraattinen TY 100 vuotta*.

Ristijärven kunnallisvaalilautakuntien pöytäkirjat. Ristijärven kunnan arkisto.

Ristijärven valtiollisten vaalien pöytäkirjat. Ristijärven kunnan arkisto.

Sauni, Riitta (toim.) (2014). *Seulonnot Suomessa*. Helsinki.

Sihvo, Tuire VT (1991). *Kansalaisuus ja Sosiaalihuolto*. STH:n julkaisu, Vapokustannus.

Tiitta, Allan (1991). *Collegium medicum*. Helsinki.

Turner, Bryan S. (1986). *Equality*. Great Britain.

Turunen, Seppo (2018). *Totuuden jälkeinen aika, nytkö vasta?* Kainuun Sanomat. Kolumni.

Uljas, Päivi (2014). *Hyvinvointivaltion läpimurto*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.

Internet-lähteet

Tasa-arvolaki. <https://www.bing.com/search?Q=Finlex&form>

YK:n ihmisoikeuksien julistus. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Ihmisoikeuksienyleismaailmallinenjulistus>